

הסברי הפסוקים

פרשת וירא

ת"ת יסדת עז, כיתה א'

הכנסת האורחים של אברהם אבינו. דגשים: השמחה של אברהם בגילוי השכינה. הציפיה הגדולה של אברהם לאורחים. המסירות נפש הגדולה של אברהם לכבד גם אורחים פשוטים.

פרק י"ח (א) וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֵי מִמְרָא – ד' מבקר את אברהם אבינו, כיוון שהוא חולה מברית המילה. והדבר שהכי משמח את

אברהם אבינו הוא שד' יתגלה אליו, לא משנה מה ד' יאמר לו (שהרי לא כתוב פה שד' אמר לו משהו¹). **וְהוּא** – אברהם. **יָשָׁב פֶּתַח הָאֵהָל** – בפתח של האוהל שלו, לחפש אורחים. **כַּחַם הַיּוֹם** – כשחם מאוד בחוץ. היה זה היום השלישי לברית המילה, היום שהכי כואב, אברהם אבינו חושב על כך שדווקא ביום כל כך חם אנשים שעוברים מעיר לעיר זקוקים למנוחה, לרחוץ את הרגליים ולאכול משהו, ולכן הוא יושב בפתח האוהל ומחכה לאורחים. אברהם אבינו חולה, זקן וחם בחוץ – ובכל זאת זה מה שמעניין אותו – אולי יש מישהו שזקוק למנוחה!! למדנו שד' עשה שיהיה יום מאוד חם בכדי שלא יגיעו אורחים ויטריחו את אברהם, אך כיוון שרצונו של אברהם היה כה גדול שיהיו אורחים שלח הקב"ה מלאכים בדמות אנשים. תיארונו איך אברהם אבינו חושב – אולי יש מישהו שחם לו וכו', אך אמרנו שזה יותר מזה – איך יכול להיות שאהיה בלי אורחים.

(ב) וַיֵּשָׂא עֵינָיו – אברהם הסתכל. **וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו** – עומדים לפניו. הם עמדו רחוק מן האוהל שלו, והיה ניכר שמתלבטים אם להמשיך ללכת לכיוונו או ללכת למקום אחר. **וַיֵּרָא** – 'ראה' במשמעות של הבין. הוא הבין שהם לא רוצים להפריע לו, ולכן הם עוצרים ומתלבטים. **וַיֵּרֶץ לְקִרְאָתָם** – אליהם **מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁמְחוּ אַרְצָה** – אברהם השתחוה לארץ. אף שהם היו נראים לו אנשים פשוטים, הוא כיבד אותם כי הוא רוצה שיהיו האורחים שלו^{2,3,4,5}.

(ג) וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי – האדונים שלי, לשון חשיבות⁶. [אמרתי שקשה להוציא מילה זו מהפה, אפילו שבאמת אין בעיה, כי כאן אין הכוונה לשם ד'], אברהם אבינו לא ידע שהם מלאכים, ואף היו נראים לו אנשים פשוטים. כעת פונה אברהם לחשוב מבין שלושתם ואומר לו – **אִם נָא מְצַאֲתִי חַן בְּעֵינֶיךָ** – אם אני מוצא חן בעיניך, **אֵל נָא** – בבקשה אל **תַּעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ** – אל תלך ממני.

(ד) יִקַּח נָא מַעֲט מִיָּם – אני אבקש משליח שיביא מעט מים. **וַרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם** – תשטפו את הרגלים מהזיעה (חזקוני). **וְהִשְׁעֲנוּ פֶתַח הָעַץ** – תשענו על הגזע, מתחת לענפי העץ. למה הוא לא הכניס אותם לתוך האוהל? כי ביום כזה חם יותר נעים להיות בחוץ (רמב"ן).

(ה) וְאָקְחָה פֶתַח לָחֶם – פרוסה של לחם. **וְסַעְדוּ לַכֶּבֶד** – תאכלו סעודה, שתשבעו ממנה. **אֲחֵר תַּעֲבֹרוּ** – ורק אחר כך תלכו. ולמה אני מבקש מכם שתאכלו אצלי? **כִּי עַל כֵּן** – כי בגלל זה, כדי לכבד אותי. **עַבְרַתְּםָּ עַל עַבְדְּכֶם** – באתם אלי⁷. כמה נפלא לראות איך אברהם אבינו מתאמץ כל כך ומנסה כל כך הרבה לשכנע, כדי שיבואו אליו אורחים. **וַיֹּאמְרוּ** – האנשים **כִּן תַּעֲשֶׂה פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ** – ככה תעשה, כמו שאמרת. שתביא קצת מים ולחם ואחר כך נמשיך לדרכנו (אבע"ז ורמב"ן). הסברנו שאברהם אבינו אומר שהוא יביא קצת דברים, כי הוא ראה שהם לא רוצים שהוא יטרח אז הוא אומר להם שזה לא מטריח, כי הוא לא יעשה כמעט כלום (רלב"ג).

(ו) וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֵהָלָה – לאוהל **אֶל שָׂרָה** – למה אברהם ממהר? כי הוא אמר להם שהוא יביא להם רק מים וקצת לחם, אך באמת הוא רוצה להביא להם הרבה יותר דברים, "צדיקים אומרים מעט ועושים הרבה". לכן הוא צריך ממש למהר⁸. **וַיֹּאמֶר מְהֵרָה** – וקחי **שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סֹלֶת** – קמח של סולת, סוג קמח איכותי (כלי יקר ואברבנאל). קמח מנופה טוב⁹. **לוֹשֵׁי וְעֵשִׂי עֲגוֹת** – ותכיני מזה עוגות, עוגות זה לחם משובח¹⁰. 3 סאים זה בערך 24 ליטר, ולמה צריך כל כך הרבה? אברהם ביקש משרה שתכין סוגים שונים של עוגות, שיבחרו מה שהם רוצים. שרה אימנו אף שהיתה בת 89, לשה כל כך הרבה קמח, מהיכן הכח שלה? מהרצון הגדול להכניס אורחים (ח. מורשה).

(ז) וְאֵל הַבֶּקֶר – אל הרפת, המקום בו נמצא הבקר. **רֵץ אַבְרָהָם** – אברהם אבינו ביום השלישי למילתו, הוא כלל לא מרגיש את הפצע שיש לו, הוא חושב רק על האורחים. **וַיִּקַּח בֶּן בֶּקֶר** – עגל. **רֶף** – רך בשנים (חזקוני). **וַיֹּטֹב** – שרואים עליו שבשרו טוב למאכל. **וַיִּתֵּן אֵל הַנֶּזֶר** – אל ישמעאל, כדי לחנך אותו לקיום מצוות הכנסת אורחים. **וַיִּמְהַר** – ישמעאל (העמ"ד). **לְעֵשׂוֹת אֹתוֹ** – לשחוט אותו ולבשל

¹ וגם כתוב וירא אליו ולא וירא ד' אל אברהם, פשוטו של מקרא ע"פ חזקוני ורבנו בחיי.

² בתחילה חשבתי להסביר: אברהם אבינו ווכה להתגלות של ד' בזכות שקיים את מצוות ברית המילה (ספורנו)

³ סיפור: סיפורי על חסיד אחד שהודיעו לו שרבו מגיע, והוא השקיע והכין וכו', ולבסוף במקום הריביה הגיע אדם פשוט והוא כיבד אותו באותה מידה, ואמר שכל יהודי זכאי לכוה כבוד. הסיפור האמיתי קצת שונה.

⁴ בתחילה חשבתי להסביר: הוא הרגיש שהם אנשים מכובדים, אז הוא השתחוה אליהם (ספורנו)

⁵ צ"ע אם להסביר זאת, כי לכאורה סותר מה שהסברתי בפסוק הבא. ולבסוף השממתי את הפסוק הבא שמסביר רש"י שהיו נראים כנרביים וצ"ע. ובחבורת מורשה: הביאו הרלב"ג שהשתחוה גם לפתחותים ממנו, ומזכירים את רש"י שנואמים כנרביים, אך לא ברור לי אם סוברים שצריך להזכיר זאת ממש. וצ"ע.

⁶ הרחבה: איך אומרים החברים שלי? חברי, הילדים שלי? ילדי וכו'.

⁷ הרב יהודה: מפני שעברתם קרוב לביתי תכנסו לאכול ולנוח

⁸ פתיחה: אמרתי להם לשון את כל הפסוקים ואני אביא להם שוקולד ציפס. בפועל אחרי השינון הבאתי גם ערשים וכו. ומכאן למדנו שזה לא נחשב שקר שאני נוהג יותר. וכך עשה גם אברהם אבינו, ובודאי שזה לא נחשב שקר.

⁹ הרחבה: כטוחנים קמח ישנו חלק טוב יותר שהוא גם יותר, וכשמנפים, החלק שנשאר בנפה הוא הסולת. כמו שכתוב באבות ה'ט"ו: נפה שמוציאה את הקמח וקוללת את הסולת. [ישנה אפשרות לטחון שוב את הסולת ועל ידי זה הופכים אותה לסולת טובה יותר שהיא דקה קמח]. פשוטו של מקרא.

¹⁰ פשוטו של מקרא – עוגות זה לחמים עגולים קטנים שנאפים במהרה, שהרי האורחים לא רוצים להישאר הרבה זמן.

אותו. ומה עם 318 חניכיו, מדוע הם לא הכינו את הארוחה?! ואף שגם הם נימולו, ודאי היה להם יותר כח, שהרי היו צעירים וחזקים? מכאן אנו למדים כמה היה אברהם אבינו אוהב את המצווה הזאת ולא נתן לאף אחד לקיים את המצווה (רמב"ן)¹¹.

(ח) וַיִּקַּח חֲמָאָה – זהו השומן הצף על החלב, כנראה שמתקנים אותו לאכילה, והוא משובח יותר מן החלב¹². **וְחֵלֶב וְכֵן הַפֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה** – שהכין על ידי ישמעאל (רד"ק). וכמובן גם את הלחם (רשב"ם). [אברהם אבינו היה מקפיד על קיום המצוות, מתוך השקידה שלו הגדולה בלימוד התורה הוא הבין את המצוות, הרי ד' לא אמר לו מהם המצוות, שהרי לא נתחייב בהם. ולכן נתן להם חלב ואח"כ את הבשר (הבכור שור¹³)]. **וַיִּתֵּן לְפָנֵיהֶם** – הניח על השולחן לפניהם. **וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם פֶּתַח הָעֵץ** – אברהם עומד לידם לשרת אותם, לראות אם חסר להם ואם הם צריכים עוד משהו. **וַיֹּאכְלוּ** – ידוע המדרש שאברהם אבינו היה מלמד את האורחים למי לברך. גם כאן, כנראה, בגלל שהוא לא ידע שהם מלאכים הוא לימד אותם למי צריך לברך, הוא רצה לקרב אותם יותר ויותר לאבינו שבשמים אפילו שהיו נראים אנשים פשוטים (כל"י, וע"פ הדרכתו של הרב יעקב לבנון).

בשורת לידת יצחק. דגשים: הפלא הגדול בלידת יצחק כמוהו כתחיית המתים. הדקדוק הגדול שמדקדק הקב"ה במעשיהן של צדיקים. החרטה הגדולה של שרה אימנו מדבר קטן ששנתה בו.

(ט) כעת רוצים המלאכים לעשות את שליחותם, לכל מלאך שליחות אחרת – המלאך הראשון צריך לבשר לשרה שיוולד לה בן. למה לבשר לה? כדי לשמח אותה, וכדי שתודה לד' (ספורנו). וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךָ – אפה שְׂרָה אֲשֶׁתְּךָ – אנחנו צריכים להגיד לה משהו חשוב. [אמנם המלאכים ידעו אפה היא, אבל כוונתם להגיד לאברהם אבינו שהם רוצים להודיע לה את ההודעה]. **וַיֹּאמֶר** – אברהם אמר למלאכים. **הֲנִינָה בְּאֵהָל** – שרה בתוך האוהל. תוכלו להגיד לה והיא תשמע מהאוהל (אוה"ח). שרה הייתה צנועה, אפילו שהיא הכינה את כל הסעודה, היא לא ירבה איתם לאכול מפני הצניעות.

(י) וַיֹּאמֶר – המלאך שתפקידו היה לבשר לשרה. **שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ** – ד' יחזור אליך¹⁴. **כָּעַתָּה** – בעת הזו, בזמן הזה, כלומר בתאריך הזה – פסח. ובאמת יצחק נולד בפסח¹⁵. **תִּזְכֶּה** – כשאתם כולכם תהיו בחיים, יש פה ברכה לאברהם ושרה, ביחוד שההיריון והלידה בגיל כזה עלולים לגרום ח"ו לאסון. **וְהִנֵּה בֵּן לְשָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שֹׁמֵעַת** – כשהיא עומדת ב... **פֶּתַח הָאֵהָל** – נראה לי שפתח האוהל זה מעין לובי, ולא רק פתח כמו פתח הדלת שלנו. **וְהוּא אֶתְרִיּוֹ** – הפתח נמצא מאחורי המלאך, כלומר – המלאך היה מחוץ לאוהל והפתח סמוך אליו, וכך יכלה שרה אימנו לשמוע (רשב"ם)¹⁶. המלאך אמר זאת בכדי ששרה תשמע, שהרי אברהם כבר שמע בנבואה מד' (רמב"ן פסוק א').

(יא) וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זָקֵנִים בָּאִיִּם פְּיָמָיִם – הם הגיעו לימים רבים¹⁷ (אבע"ז) יותר מבני אדם רגילים (רמב"ן). **תִּזְדַּל** – הפסיק לְהִיּוֹת לְשָׂרָה אֶרֶץ כְּנָעִים – דרך המיוחדת לנשים שיכולות ללדת. כלומר – לשרה אין את מה שיש לאשה שיכולה להיכנס להריון. (רמב"ן).

(יב) הקדמה: שרה אימנו שומעת מאיזה מישור שנראה כמו ערבי שאומר לה דבר שהוא כמו תחיית המתים (ספורנו), האם היא צריכה להאמין לו? אם מישור יאמר לי – אם תקפוז עכשיו קפיצה אחת תהיה ב'זננוול' אני אאמין לו? אם מישור יגיד – מחר סבא של סבא שלך יבוא לפה אאמין לו? אז למה ד' מקפיד? כי ד' "מדקדק עם צדיקים כחוט השערה", והיה לשרה לומר – אפילו שאני לא מאמינה לאיש הזה אבל 'הלוא' שד' יעשה ככה, כי הרי ברור שד' יכול לעשות הכל. **וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ** – בלב שלה (תיב"ע, רמב"ן ט"ו, ובדומה באבע"ז). **לֵאמֹר** – צחוק שזה המשמעות שלו: **אֶתְרִי בְּלִתִּי** – אחרי שהגוף שלי נהיה כבר בלוי וישן מלא קמטים. **הֲיִתֵּה לִי עֶדְנָה** – יהיה לי (אבע"ז) גוף עדין וחלק ללא קמטים?! יכול להיות כזה דבר?! בטח האנשים האלו שאמרו לנו את זה סתם ממציאים. **נֶאֱדַנִּי זָקֵן** – ועוד הרי בעלי זקן, ואיך יוכל להוליד?! צחוק זה לא היה ככמו אצל אברהם צחוק של שמחה, אלא צחוק של תמיהה (תיב"ע). כלומר – זה מצחיק לומר כזה דבר לא הגיוני¹⁸.

(יג) וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לְמָה זֶה – למה קרה דבר זה ש... (לענ"ד¹⁹) **צָחַקָה שָׂרָה לֵאמֹר הֲאֵפֶה אֲמַנָּם** – האם באמת יכול להיות ש... **אֵלֶּד וְאֲנִי זָקֵנָתִי** – אמנם שרה רק חשבה ולא אמרה כלום, אך לאשה צדיקה כמו שרה גם זה נחשב לחטא.

(יד) הֲיִפְלֵא – האם (ה' השאלה) יש דבר מכוסה מֵה' דָּבָר – דבר שד' לא יכול לעשות אותו?! **לְמוֹעֵד** – בתאריך הזה **אֲשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעַתָּה** **תִּזְכֶּה וְלְשָׂרָה בֵּן** – אמנם שרה לא ידעה שזה מלאכים, אבל הייתה צריכה להגיד – בעז"ה ולא לצחוק מהרעיון של האנשים, אף שהיו נראים כמו ערבים (רמב"ן).

¹¹ הרחבה: סיפורי איך אברהם אבינו מתחיל לרוץ לרפת, אחריו רצים כל תלמידיו – אדונו, למה אתה עושה את זה? הן לנו ואברהם מסביר שהיו מקיים מצווה, והוא לא רוצה לחת אותה לאף אחד.

¹² כפי שמובא בפשוטו של מקרא מפסוק בישיעהו ז': כ"א, כ"ב.

¹³ ואפשר להסביר בפשטות שהחמאה היתה מוכנה מהשלב הראשון, ולכן הביאה ראשונה (רס"ג).

¹⁴ ואימתי חזר? בברית המילה, פשוטו של מקרא ע"פ ספורנו.

¹⁵ הוספה: קשה – שהרי בציווי ברית המילה ד' אמר לו – למועד הזה בענה האחרת? ומתוך גו"א (מובא בהערות של פשוטו של רש"י) שבאמת הציווי לברית מילה היה בסו ניסן, ויצחק נולד בדיוק שנה אחרי, ומה שכתוב פה כעת – הכוונה כמו שעכשיו פסח זה יהיה בפסח. וזה כוונת רש"י לקמן 'אתמו' כוונתו – שלשום, כלומר – ביום ציווי ברית המילה.

¹⁶ הפעלה: הוצאתי שני ילדים מחוץ לכיתה ואמרתי להם: אתה המלאך ואתה אברהם, העמדתי כל אחד בצורה שהוא צריך לעמוד אני הייתי שרה ואמרתי למי שהיה המלאך לספר לאברהם בקול באופן ששרה תשמע (כמובן לא הייתה פה שום תפאורה וכדומה והיה ברור לכולם שזה לא 'הצגה').

¹⁷ הרמב"ן מסביר שיש 'עומד בימיו', שזה אדם צעיר שהוא עומד, נראה שהוא – עם הימים והם עלו. אך כאן הימים כבר לא שלהם, כאילו הם סיימו כבר את הימים שלהם, והם הולכים עם הימים האלו ממקום למקום. כך אני מבין את הרמב"ן.

¹⁸ צ"ע: תיב"ע: פעמים כותב תמיהה ופעמים גיחוק, ע"ש, שיש לזה כנראה סיבה חשובה. ועיין בתיב"ע י"ט: י"ד ש את המילים "ויהי כמצחק בעיני חתניו הסביר בשני האופנים גם יחד "והיה פתגם כתימאה כגבר מנחין". אך הרמב"ן ואונקלוס מסבירים גיחוק. העדפתי לא להשתמש במילה גיחוק, שלא ישמע כמו צחוק שלנו, אך הסברתי שזה היה מצחק מה שהוא אומר.

¹⁹ בדיחה: שאלתי את התלמידים – מה זה זה? ועניתי ש: זה זה זה!!!

(טו) אברהם כנראה שאל את אברהם למה היא צחקה, ואז.. ותכחש שרה – שרה לא גילתה את האמת. לאמר לא צחקתי – שרה לא אמרה שהיא לא צחקה, אבל מהשתיקה שלה היה אפשר להבין כך (אוה"ח). פי נראה – בגלל שהיא התביישה²⁰. ניאמר – אברהם אמר לה לא – לא נכון. פי צחקת – אלא את כן צחקת. שמנו לב שיש פה משמעויות שונות למילה 'כי' (בגלל / אלא). שרה מאוד מתביישת בחטא שלה, אפילו שזה היה חטא מאוד קטן. יש הלכה שאסור לאדם לגלות ברבים את החטאים שלו, שרה לא מסגולת להגיד שהיא צחקה, לכן היא לא אומרת שהיא צחקה. אחרי שאברהם שוב אומר לה "לא, כי צחקת" היא מבינה שזה נאמר לו בבואה (כי בתחילה חשבה שאולי זיהה מהבעת פניה שהיא צחקה) ושוב היא לא עונה (רמב"ן).

ד' מגלה לאברהם על הפיכת סדום. דגשים: אהבת ד' את אברהם. השייכות של אברהם אבינו לכל העמים. חפץ ד' בתיקון העולם ולא בהחריבו. כוחה של תשובה לתקן גם את הרחוקים ביותר.

כהקדמה להפיכת סדום סיפרתי בקצרה את סיפור יונה ונינוה, להראות כמה ד' לא חפץ במות הרשעים כי אם בשובם. קראנו בטעמי הנביא את שני הפסוקים האחרונים ביונה ופסוק מיתוקאל: "כי לא אהפוך במות הרשע...". ואמרנו בסדום היו רשעים באופן שכבר לא יכולים לשוב ולכן אין ברירה אלא לכלות אותם. **(טז) ויקמו משם – מהאהל של אברהם. האנשים וישקפו – ויסתכלו על פני סדם – לכיוון סדום. ואברהם הלך עמם לשלחם – ללוות אותם. למדנו על אש"ל – אכילה שתיה לוויה. אמרנו שהיא לוויה אותם 12 קילומטר (העמ"ד). הילדים הסבירו למה חשוב ללוות.**

(יז) וה' אמר המכסה – האם מכסה אני מאברהם אשר אני עשה – האם אני אסתר ממנו ולא אגלה לו שאני מתכנן להחריב את סדום?²¹

(יח) ואברהם היו יקנה לגוי²² גדול ועצום²³ – סיבה ראשונה: מאברהם יצא עם גדול שיגורו בא"י וסדום היא חלק מא"י, ואיך אחריב אותה בלי ליידע אותה? (כך הבנתי ברש"י, וכך מסביר הרשב"ם על פסוק י"ט). ונברכו בו כל גויי הארץ²⁴ – סיבה שנייה: כל הברכה של כל העולם היא מאברהם, אברהם הוא כמו האבא של כל העולם, ואיך אעשה משהו לבנו בלי ליידע אותו?

(יט) פי ידעתיו – סיבה שלישית: אני אוהב אותו²⁵ (כמו "ואדם ידע את חוה אשתו"). למען אשר – בגלל ש.. יצוה את בניו²⁶ – ישמעאל ובנו שעתידי להיוולד. ואת ביתו אחריו – את משפחתו שיבואו אחריו. וישמרו דרך ה' – שישמרו את דרך ד', שהיא לעשות צדקה ומשפט – ד' אוהב את אברהם כי הוא מחנך את בניו לעשות מעשים של צדקה וחסד ואת משפטי התורה. למען – ולמה הוא מחנך אותם כך? בגלל ש... הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליו – כדי שד' יעשה לאברהם מה שהוא אמר – שיהיה לנו לאלוקים (ספורנו).

(כ) ניאמר ה' – ד' אומר לאברהם. זעקת סדם ועמרה – הזעקה של העניים ומי שעושים אותם (תיב"ע ורמב"ן) בסדום ובעמורה (וגם באדמה, בצבויים ובצוער, רד"ק). פי רבה – היא גדולה מספיק [בשונה מ"כי לא שלם עוון האמורי", שעדיין לא חטאו מספיק]. ותטאתם – והחטאים של אנשי סדום פי כבדה מאד²⁷ – הם גדולים וכבדים מאוד. הדגשנו שגם אלו שסובלים לא היו צדיקים ואם יכלו לגרום למישהו אחר לסבול ישר היו עושים זאת.

(כא) ארדה נא – אני ארד עכשיו. ונראה – ואני אראה, ואפילו שד' יודע הכל הוא מלמד אותנו שדיין לא יעניש לפני שהוא ראה (כפי שלמדנו בדור הפלגה). הפצעתה²⁸ – מילה זו נגזרת ל 4 מילים: האם כמו הצעקה שלה (של העיר). הבאה אלי עשו – אם הם באמת עשו חטאים כל כך גדולים כמו שהאנשים שעשו להם את הצרות צועקים אלי, אז – פלה – אז אני אלה אותם. ואם לא – ואם הם לא עשו חטאים כמו הצעקות שאני שומע²⁹, אלא פחות מזה, אז יש סיכוי שהם ישובו בתשובה ואז.. אדעה – אני אחליט איזה עונש לתת להם כדי שהם ישובו בתשובה. איך ד' ירד לראות? הוא שלח שליחים – מלאכים – שיתארחו בסדום, ועל פי התגובה של אנשי סדום יהיה אפשר לראות את גודל רשותם.

(כב) ויפנו משם האנשים וילכו סדמה – בזמן שד' מדבר עם אברהם המלאכים פנו והלכו לסדום (רמב"ן בסופו). מדובר על שנים מהמלאכים – אחד הלך להחריב את סדום והשני להציל את לוט (רשב"ם ט"ז. וכמו שמפורש בפרק י"ט:א). ואברהם עוֹנָנו – עדיין הוא עומד לפני ה' – אפילו שהם כבר הגיעו לסדום הוא עדיין עומד לפני ד', כי הוא מאמין שגם ברגע האחרון יש סיכוי שהתפילות שלו יעזרו וד' יבטל את הגזרה ["אפילו חרב חזקה מונחת על צווארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים"]. (ספורנו).

תפילת אברהם על סדום. דגשים: אהבת אברהם אבינו את הטוב, וחפצו שכל העולם יעשו את הטוב. חשיבותה של תפילה לפני בורא עולם שבכוחה אף להציל. עננותנותו של אברהם אבינו.

²⁰ צ"ע הסבר מדוייק למילה זו.

²¹ הוספה: מה העניין לספר לאברהם הרי בכל מקרה בסופו של דבר ד' יחריב את סדום? ספורנו י"ז – להודיעו שאם היו מנין צדיקים לא הייתי מחריב. חוברת מורשה בשם האברבנאל וע"פ שיחות הרצ"ה: איך לא אגלה סוד זה לאוהבי, הרי הוא קרוב למלכות. חוברת מורשה – שיתפלל עליהם אולי ד' יסלח להם (תנחומא נפלא "ובמה חפץ להצדיק ברייתו... מה הקב"ה עושה? חוזר ומבקש להם סגור שילמד עליהם זכות... מובא בח.מורשה).

²² הוספה: בעה"ם – היו יהיה לנוי בנימטריא 100, שאז יהיה לנוי גדול.

²³ הרב נחום: ג' סיבות: א. אברהם שייך לעם ישראל העם שהוא המלך של כל העמים וכיון שה' רוצה עכשיו להשמיד עם אחד מהעמים, את העם של סדום, ראוי שאברהם ידע מהו. ב. כדי שאברהם ידע ללמד את הבנים שלו שלא יתנהגו ח"ו כמו המנהג של סדום הרשעה (רש"י הירש). ג. בגלל שאברהם הצדיק יכול להתפלל על סדום ואז אולי הם יצילו.

²⁴ חידה: אפה מוזכר שנברכו בו כל הגוים? "ונברכו בך כל משפחות האדמה".

²⁵ חוברת מורשה: אני יודע שיצוה, כבתרגום.

²⁶ הרחבה: בעה"ם – ס"ת תורה, גימטריא "אשר יצוה" תורה.

²⁷ חידה: עוד פעמים שכתוב כבר והכוונה הרבה, וגם קל והכוונה מעט.

²⁸ חידה: כתבתי על הלוח את המילה והיה צריך לנוור אותה 4 מילים.

²⁹ צ"ע: ברש"י הלשון קצת שונה וצ"ע כוונתו, אך הרמב"ן כתב כן.

הם ראו שהוא כל כך מסכים לדעות שלהם עד שעשו אותו שופט. [תיארנו שתחילה חשב לוט רק ליהנות מהמרעה, ולבסוף נהיה יותר ויותר קשור אליהם, לענ"ד]. **וַיֵּרָא לוֹט** – את האורחים, יכול להיות שלוט ראה עליהם שהם מלאכים³⁵, כפי שהתורה מעידה עליהם שהיו מלאכים, כנראה שראו עליהם, ולכן לוט כל כך התאמץ להכניס אותם (אוה"ח)³⁶. **וַיִּקָּם לְקַרְאֵתָם** – לוט הלך אליהם, כיוון שחשש שילכו לישון ברחוב, ויזיקו להם הרשעים שבעיר (ספורנו). **וַיִּשְׁמְחוּ אִפְסִים אֲרָצָה** – לארץ. לוט השתחוה אליהם לארץ, שהרי הם מלאכים וראוי לכבדם. אנו רואים פה שאף שלוט התנהג כבר כמו אנשי סדום, נשארה בו קצת צדיקות, בזכותה זכה לוט להינצל.

(ב) **וַיֵּאמֶר הֲנֵה נָא אֲדֹנָי** – האדונים שלי³⁷. **סורו נא** – בואו בבקשה (תצאו מהמקום שלכם ותבואו אלי). הוספנו שמהלשון 'סורו' למדנו שלוט אמר להם ללכת בדרכים נסתרות כדי שלא ידעו על הגעתם ללוט. **אֵל בַּיִת עֲבָדְכֶם וְלִינוּ** – ותשנו אצלי. (בשונה מאברהם, שכיוון שזוהי היה באמצע היום לא הציע להם לישון אצלו). **וַרְחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁפַּמְתֶּם** – ותקומו בבקר מוקדם, לפני כולם, כדי שלא יראו אתכם יוצאים מפה (אוה"ח). **וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם** – ותלכו לאן שתכונתם ללכת. **וַיֵּאמְרוּ לֹא** – לא נעשה מה שאמרת. **כִּי** – אלא **בְּרַחוּב נָלִין** – נישן ברחוב, בחוץ. למה הם לא הסכימו? הם רצו לראות כמה לוט מתאמץ בשביל לקיים מצוות הכנסת אורחים.

(ג) **וַיִּפְצַר בָּם מֵאֵד** – הוא ניסה לשכנע אותם הרבה (ע"פ אבע"ז). **וַיִּסְרּוּ אֵלָיו** – הם יצאו מאפה שהם היו ללכת אליו. **וַיָּבֹאוּ אֵל בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה** – של יין. (לוט היה אוהב יין, אברהם לא היה שותה יין, לכן הוא לא הביא להם יין, ספורנו). **וּמִצַּוֹת אָפָה** – לא היה ללוט זמן להכין לחם, כי הוא חשש שלבנתיים יגיעו אנשי סדום, וגם הגיע כבר הערב והם היו מאוד רעבים (רד"ק). הזכרנו שגם היה פסח, שהרי יצחק נולד בדיוק שנה אחרי בפסח, ואולי בגלל זה הוא הכין מצות. **וַיֵּאכְלוּ** – חיפשנו יחד הבדלים בין הכנסת האורחים של אברהם לשל לוט: א. אברהם רץ. ב. אברהם היה זקן וחולה. ג. אברהם חיפש את האורחים ולוט היה בשער והאורחים הגיעו אליו. ד. אצל אברהם זה היה בחום היום. את כל הכנסת האורחים שעשה לוט הוא למד מאברהם אבינו, שהרי גדל בביתו זמן רב. אמרנו שלוט למד מסדום, אך עדיין נשאר לו דברים טובים מבית אברהם.

(ד) סיפרנו על לוט שמביא את האורחים ואשתו מתפלאות, והיא מחליטה לטפל באורחים. מה היא עושה? היא הולכת לבקש מלח מהשכנות. תיארונו איך השכנות מתפלאות שהיא מבקשת משהו – את לא יודעת שפה "שלי שלי ושלך שלי"? וכשהשכנות שומעות שיש לה אורחים הם המומות. הדבר מתפרסם תוך כמה דקות בעיר. **טָרְסָם יִשְׁכְּבוּ** – עוד לפני שהם נשכבו לישון³⁸.

וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֶם – התורה מפרשת – מי הם אנשי העיר? אנשי סדום! (למה כתוב פעמיים? הכוונה היא אנשי העיר שמתנהגים מנהג של 'סדום', מנהג של רשעים גדולים³⁹). **נִסְבּוּ עַל הַבַּיִת** – הקיפו את הבית סביב (אונקלוס). **מִנְעֵר וְעַד זֶקֶן** – לא רק צעירים, אלא גם זקנים. גם האנשים הזקנים לא אהבו שמכניסים אורחים. תיארונו ילד קטן שאבא שלו אומר לו – אוי ואבוי, איזה אסון – מכניסים אורחים בוא איתי – צריך לטפל בלוט. תיארונו גם זקן בן 95 שבא על כסא גלגלים, כי הוא לא מסוגל לשמוע שקורה כזה דבר. הדגשנו את האבסורד. דיברנו על כך שיש עמים שעושים את זה כי אין להם כח לעשות טוב, אבל אצל סדום זה החוקים! **כָּל הַעָם מִקְצָה** – אפילו מהקצה של העיר הגיעו (אבע"ז), למחות על זה שמישהו מכניס אורחים. כאן כולם רואים – אין בסדום עשרה צדיקים ואפילו לא צדיק אחד שמוחה וזועק – "איך יכול להיות שלא מרשים להכניס אורחים!" (רשב"ם). וכאן ראה ד' שבאמת "כצעקתה" (ספורנו י"ח:כ"א). היו לאנשי סדום המון חטאים, אבל החטא שעליו הם נענשו זה שלא דאגו לעניים (רמב"ן, מוסיף הרמב"ן שיכול להיות שהיו עוד ערים כאלו רשעים, אבל לעשות כזה דבר בא"י, את זה הארץ הקדושה לא יכולה לסבול).

(ה) **וַיִּקְרָא אֵל לוֹט** – אנשי סדום. **וַיֵּאמְרוּ לוֹ אֵיפֹה** – אפה. **הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הֲלִילָה הוֹצִיאָם** – תוציא אותם אלינו ונדעה אתם – נפגע בהם, ונעשה להם דברים רעים, אולי אפילו נהרוג אותם.

(ו) **וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפֶּתַח** – אל פתח האוהל. כפי שלמדנו פתח האוהל היה מעין לובי, והוא עמד איתם שם. **וְהִדָּלַת סֹגֵר אַחֲרָיו** – והוא נעל את הדלת, כשהיא מאחוריו.

(ז) **וַיֵּאמֶר אֵל נָא אַחֵי תִרְעוּ** – בבקשה אחים שלי (מעניין שכך הוא קורא להם), אל תעשו דבר רע לאורחים שלי. לוט רואה שהם רוצים לעשות דבר רע, אז יש לו רעיון נורא ואיום לדבר רע אחר שהם יכולים לעשות⁴⁰.

(ח) **הֲנֵה נָא לִי שְׂמֵי בְנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדַעוּ אִישׁ** – שלא התחתנו עם אף אחד. **אוֹצִיאָהּ נָא אֶתְהֶן** – אותן אליכם ונעשו להן פטוב בעיניכם – מה שאתם רוצים, תוכלו גם להזיק להם. לוט לא כל כך דואג לבנות שלו (רמב"ן). רק **לְאֲנָשִׁים הָאֵל** – האלו. **אֵל תַּעֲשׂוּ דָבָר** – שום דבר. **כִּי עַל כֵּן** – בגלל ש... (כ"נ ברשב"ם). **בָּאוּ בְּצַל קִרְתִּי** – הם באו להתארח בצל של התקרה שלי, כלומר בבית שלי. גג הבית עשוי מקורות עץ, וקורות אלו עושות צל. (וזאת הסיבה שתקרה נקראת בשם זה).

(ט) **וַיֵּאמְרוּ גַּשׁ הַלָּאָה** – תלך מפה הלאה, תתרחק מפה. **וַיֵּאמְרוּ הָאֵתָד** – האם יכול להיות שאחד ש... **בָּא לָגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט** – אחד שבא לגור בעיר מרגיש שהוא שופט ומחליט חוקים חדשים בעיר – שאפשר להכניס אורחים וכו'?! **עֲתָה** – עכשיו. **נָרַע לָךְ מְהֵם** – נעשה לך דברים יותר רעים ממה שנעשה להם. **וַיִּפְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מֵאֵד** – אנשי סדום ניסו רבות לשכנע את לוט שיוציא להם את האורחים, וכשראו שזה לא הולך החליטו... (רמב"ן) **וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁבֵר הַדָּלַת** – ולהיכנס בלי הסכמתו.

³⁵ דעת הרמב"ן בפסוק ח' שחשב שהם אנשים.

³⁶ סיפור: רבי לוי יצחק מברדיצב הגיע לאסוף כסף באיזה מקום. נדיב אחד לא תרם. כששמע שוה הרבי הלך אליו והתנצל על כך שלא תרם וכמובן נתן סכום מכוונ. אמר לו הרב – אברהם אף שראה שהם ערביים הכניס אותם, לעומת זאת לום הכניס רק בגלל שהם מלאכים.. [מתוך ספר פרפראות לתורה על חומש בראשית].

³⁷ הוספה: בשונה מאברהם אבינו שהו' בקמץ, כאן הו' בפתח. ויש שגורסים גם אצל אברהם אבינו ו' בפתח. כך אמר לי הרב שלמה אביכור שליט"א.

³⁸ חידה: אפה כתוב טרם? מרם יהיה בארץ. דוגמא לדבר – מרם חובה.

³⁹ קשה להסברה, נראה לי שמיותר לגיל הזה.

⁴⁰ הוספה: על פי המעמים בפסוק צריך לקרוא: אל נא אחי. תרעו כאלו אומר להם לום – תרעו ותעשו רע, אך רע אחר. (לענ"ד).

(י) וישלחו האנשים - המלאכים את ידם ויביאו את לוט אליהם הביתה ואת הדלת סגרו - שהסדומניקים לא יכנסו.

(יא) ואת האנשים אשר - שנמצאים ב... פתח הבית הפו בסנורים - מחלת סינוור. זה מחלה שרואים הכל מבלבל ומשונה⁴¹. מקטן ועד גדול - את כולם. ויילאו - והם לא יכלו (רשב"ם) למצא הפתח - אפילו אחרי שנעשה כזה נס גדול, שפתאום עם שלם נהיה כמו עיוור, הם לא חזרו בתשובה אלא המשיכו לנסות להזיק לאורחים (ספורנו, צרור המור). כאלו רשעים, ששום דבר לא מעורר אותם לתשובה, אין ברירה, חייבים להחריב את העיר.

הפיכת סדום והצלת לוט. דגשים: רחמי ד' על לוט והמאמץ להצילו. הדאגה של אברהם לאנשי סדום, וההבנה שמה שד' עשה זה הדבר הכי טוב, ושהיה צריך להפוך את סדום.

(יב) ויאמרו האנשים אל לוט עד מי לך פה - מי עוד מהמשפחה שלך נמצא פה בסדום. חתן - אולי יש לך חתנים, ויבניו ויבנותיה - או בנים ובנות, הכוונה לנכדים ונכדות, כי בנים לא היו לו. וכל אשר לך בעיר הוצא מן המקום - אף שלוש הוא בודד ואינו יכול להציל את כל העיר, לפחות את המשפחה שלו הוא יכול להציל (רמב"ן פירוש ראשון).

(יג) פי משחתים אנחנו - אנחנו מחריבים. את המקום הזה פי גדלה צעקתם - צעקת הסובלים נהייתה גדולה עוד ועוד. את פני ה' - לפני ד', שהשם שומע את צעקתם. וישלחנו⁴² ה' לשחת אותה, את העיר.

(יד) ויצא לוט ויזכר אל חתניו לקחי בנותיו - מי שהתחתן עם הבנות שלו. ויאמר קומו צאו מן המקום הזה פי משחתית ה' את העיר ויהי כמצחק - כמו מישהו שאומר דברים בצחוק. בעיני חתניו - והם סרבו לצאת. הם לא האמינו שעיר כזאת מפוארת תיפך תוך רגע לשממה (ע"פ המדרש).

(טו) וכמו - וכאשר השחר עליה, וכשהשחר עליה, כשהגיע 'עלות השחר' - קצת לפני שהשמש זורחת⁴³ (תרגום ירושלמי, רש"י פסחים צד). ויאיצו המלאכים בלוט - המלאכים זירזו את לוט. דחקו והאיצו בו. לאמר קום קח את אשתך ואת שתי בנותי הנמצאות - אלו שנמצאות פה בבית, כי נגמר הזמן לנסות להציל את הבנות האחרות (היו עוד שתיים נשואות, אבע"ז י"ד). פן תספה - כדי שלא תמות בעון העיר - בעונש שהולך להיות בגלל עוון העיר. כי בזריחת השמש צריך להפוך את סדום (ספורנו).

(טז) ויתמקמה - לוט התעכב (אבע"ז), כי הוא רצה להציל את הממון שלו. לוט רצה להתחבר לרשעים בשביל הממון ובסוף הפסיד את כל [נהגנו לשנן את טעם 'שלשלת', ושמונו לב שדווקא כאן שלוש, שזה טעם בו אנו מתעכבים הרבה]. ויתקוו האנשים בידו ויבידו ויבידו אשתו ויבידו שתי בנותיו - כדי ללכת איתם כמה שיותר מהר, הם משכו אותם בחוזקה למהר לשלחם (רמב"ן). בקמלת ה' עליו - ברחמים של ד' על לוט. באמת לוט התעכב ולא היה מגיע לו להינצל, אבל ד' ריחם עליו (ספורנו). ויצאהו - ויוציאו אותו. וינחהו - וישמו אותו. מחוץ לעיר - מחוץ לסדום. אך זה לא מספיק, הם צריכים להמשיך ולברוח עד מחוץ לכל כיכר הירדן, כמו שכתוב בפסוק הבא.⁴⁴

(יז) ויהי כהוציאם - תוך כדי שהמלאכים הוציאו (רד"ק) אתם הוציאה ויאמר - המלאך שתפקידו להציל את לוט: המלט על נפשך - תברח, כדי להציל את נפשך - את החיים שלך. אל תביט אחריה - אל תסתכל אחורה. ואל תעמד בכל הפקר - ואל תעמוד בכל האיזור הזה. הקרה המלט - אל הברח. פן תספה - כדי שלא תיהרג. למה אסור היה ללוט להסתכל אחורה? כי לוט עצמו הוא לא כ"כ צדיק, והוא ניצל בזכות אברהם. זה לא מתאים שהוא יראה איך שכולם מתים והוא לא.

(יח) ויאמר לוט אליהם - אל המלאכים. אל נא - בבקשה לא. אדוני - האדונים שלי (רוב הפרשנים). אני מבקש מכם שלא תגידו לי ללכת עד להרים. כעת הוא פונה לגדול מבין שני המלאכים (אבע"ז) ואליו הוא מדבר:

(יט) הנה נא מצא עבדך מן בעיניך - אני מוצא חן בעיניך, שהרי אתה מציל אותי. ונתגדל חסדך אשר עשית עמדי - אתה עושה לי חסד גדול מאוד. כמוכן הכוונה היא שד' עושה עם לוט חסד, לוט מדבר אל המלאך כשליח של ד'. להחיות את נפשי - להחיות אותי. ואני לא אוכל להמלט ההרה - לברוח אל ההר. פן תדבקני הרעה - כי אולי האש והגופרית ישיגו אותי, אולי הם יגיעו עד אלי עוד לפני שאגיע להרים. 'תדבקני' הכוונה תגיע אלי, כאילו היא נדבקת אלי. ונמתי - ואני אמות. לוט כבר היה עייף מהריצה, לכן הוא ביקש שהוא לא יצטרך להגיע עד ההרים (מלבי"ם)⁴⁵.

(כ) הנה נא העיר הזאת קרבה לנוס שמה - יש פה עיר שהיא קרובה בשביל שאוכל לברוח אליה. והיא קטנה, עם קצת אנשים. (כמו מישהו 'צעיר' - קטן, אבע"ז). אמלטה נא שמה - אברח בבקשה לשם. הלא מצער הוא - הרי קטנה היא, ולא נורא אם ישארו קצת רשעים בשביל שאנצל, בנוסף - אם היא קטנה בטח הם פחות רשעים. ותחי נפשי:

⁴¹ רש"י במלכים מובא במוסף רש"י: "רואה ואינו יודע מה רואה". רשב"ם: "מכת עיוורון ושימון". נראה שלא היו עיוורים לגמרי אלא שהכל התבלבל להם ולכן היה קשה להם למצוא את הדלת.

⁴² הוספה: הרשב"ם מסביר שזה עילוח הדומה ל"ושן בהמות אשלו במ", ולכן משקל דגש ולא משקל רפה. אך לא נראה לי להסביר כך לתלמידים.

⁴³ הרחבה: תפילת שחרית היא מעלות השחר.

⁴⁴ צ"ע: מה ענין היה להוציאם מחוץ לעיר, ומשם להגיד להם ללכת בלי למשוך אותם? אולי עכשיו מלאך אחד צריך לחזור לסדום כדי להרוס אותה, ולכן הם לא יכולים למשוך אותם עוד. ואולי בגלל שסדום נחרבה ראשונה ואחרי כמה זמן שאר הערים.

⁴⁵ בפסחים צג: משמע שלום הלך בקצב רגיל, והלך מעלות השחר עד הוריה 5 מילין, ע"ש. להיפך, שם כתוב "ויאיצו שאני", ואע"פ שהמרחק הוא 5 מילין לקח לו 4 מילין.

(כא) וַיֹּאמֶר אֵלָיו – המלאך. **הִנֵּה נִשְׁאָתִי פְּנִיךָ** – קיבלתי את התפילה שלך⁴⁶. **כְּמוֹבֵן הַמְּלָאךְ מְדַבֵּר בְּשֵׁם ד'**. **גַּם לְדַבֵּר הִזָּה** – לא רק שאתה תינצל, אלא אני מקבל את תפילתך 'גם' על הדבר הזה שבקשת...⁴⁷ **לְבִלְתִּי הֶפְפִּי** – שאני לא אהפוך את העיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:

(כב) מִהֶרֶץ⁴⁸ **הַמְּלֹט שְׁמָה** – תברח לשם. **כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר** – להפוך את העיר. **עַד בִּפְאֵךְ שְׁמָה** – עד שתבוא לשם. **עַל פֶּן** – בגלל זה. **קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעֵר** – בגלל שהיא היתה עיר קטנה, ובזכות שלוט התפלל על העיר והיא נצלה שינו את שם העיר מבלע לצוער⁴⁹, כי צוער מזכיר את היותה קטנה⁵⁰. הנה אנו רואים כמה הועילה תפילתו של אברהם אבינו, שבסוף ד' הציל את צוער אפילו שלא היו עשרה צדיקים (ע"פ רמב"ן י"ב).

(כג) הַשְּׁמֵשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ – כשהשמש זרחה. יש מילים שמשמשות בלשון זכר ונקבה (הרחבנו קצת על מילים בזכר ובנקבה⁵¹). **וְלוֹט בָּא צִעֲרָה** – לצוער. אז ד' המטיר (רד"ק⁵²)

(כד) נֵה' הַמְטִיר – הוריד. **עַל סֹדֵם וְעַל עַמְרָה** – ועל אדמה וצבויים. **גְּפְרִית** – חומר בעירה⁵³. **וְנָאֵשׁ** – להבות של אש. **מֵאֵת ה' מִן הַשְּׁמַיִם** – שנפלו מן השמים. זה היה נס גדול מאת ד'. הו"ל מלמדים אותנו שבהתחלה ירד גשם של רחמים, ד' רצה לראות אולי אנשי סדום שיראו שפתאום בחודש של אביב מתחיל לרדת גשם – אולי הם יחזרו בתשובה, אך הם אמרו – זה לא קשור, הרי ד' לא יודע מה אנחנו עושים, ד' בשמים ואין לו מושג איך אנחנו מתנהגים. וכיוון שלא שבו בתשובה ד' התחיל להוריד גפרית ואש (ע"פ תיב"ע).

(כה) וַיִּהְיֶה אֶת הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל הַכְּפָר – את כל האיזור. **וְאֵת כָּל יִשְׁבֵי הָעָרִים** – ואת כל האנשים. **וַיְצַמַח הָאֲדָמָה** – והצמחים. את הכל ד' הפך לגופרית. ומהגופרית הזאת נהיה המלח, שאנחנו מכירים שיש עד היום באיזור שם (ע"פ ספורנו). איזור שהיה "כגן ד' כארץ מצרים", הפך ברגע אחד למקום שומם ששום דבר לא צומח שם.

(כו) וַתִּבְטַח אֶשְׁתּוֹ – אשתו של לוט הסתכלה מֵאֲחֻרָיו – מאחורי לוט. לוט היה אחרון, והיא הסתכלה מאחוריו (רמב"ן), לראות מה קרה למשפחתה (תיב"ע). **וַתִּהְיֶה נְצִיב מְלַח** – והיא נהפכה לעמוד של מלח. אשתו של לוט לא רצתה להכניס את האורחים, וכפי שסיפרנו על ידי המלח סיפרה לכולם על האורחים. לכן ד' העניש אותה דווקא בצורה הזאת שתיהפך למלח.^{54,55}

(כז) וַיִּשְׁפֹּם אֶבְרָהִם בְּבֶקֶר – אברהם קם מוקדם בבקר. **אֶל הַמְקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם** – עמד והתפלל אֶת פְּנֵי ה' – לד'. היה זה המקום זו התפלל אתמול על אנשי סדום.

(כח) וַיִּשְׁקֹף עַל פְּנֵי – והוא הסתכל לכיוון של סֹדֵם וְעַמְרָה וְעַל כָּל פְּנֵי אָרֶץ הַכְּפָר – אברהם רצה לדעת האם היו שם עשרה צדיקים וניצלה העיר או לא (רשב"ם וחיזקוני). **וַיִּרְא וַהֲנֵה עֲלָה קִיטֵר הָאָרֶץ** – עמוד של עשן מהאדמה. **פְּקִיטֵר הַכְּבִשָּׁן** – עמוד של עשן חזק כמו עמוד עשן שיוצא מכבשן האש, מקום ששורפים אבנים, שם ישנה אש חזקה מאוד. אברהם אבינו חשב שאם העיר לא נחרבה הוא ימשיך ויתפלל על סדום שינצלו, ועכשיו הוא ראה שד' הפך את סדום ועמורה, אז הוא הבין שזה הדבר הכי טוב (ספורנו ואברבנאל).

(כט) וַיְהִי בִשְׂחַת אֱלֹהִים – כשד' השחית והחריב. **אֶת עַרְי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר**⁵⁶ **אֱלֹהִים** – אז ד' זכר⁵⁷. **אֶת אֶבְרָהִם וַיִּשְׁלַח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה** – לוט ניצל רק בזכות אברהם אבינו, כדי לא לצער את אברהם אבינו. **בְּהֶפְךָ** – כאשר ד' הפך את הערים אֲשֶׁר יָשַׁב בָּהֶן לוֹט – לוט ישב באחד מן הערים שאלו – בסדום (אבע"ז).

בנות לוט. דגשים: האחריות לבדוק טוב לפני שעושים מעשה עבירה. החשיבות להתבייש במעשה עבירה.

(ל) וַיַּעַל לוֹט מִצוּעֵר – לוט עזב את צוער. **וַיֵּשֶׁב בְּקֵר וַיִּשְׁמֵי בְּנֵתָיו עִמּוֹ** – איתו. **כִּי יָרָא לְשִׁבְתָּ בְּצוּעֵר** – לוט פחד שהמלאך לא התכוון שצוער אף פעם לא תחרב, אלא שכדי שיהיה לו מספיק זמן לברוח הוא יחריב את צוער עוד כמה ימים, ולכן הוא ברח מצוער (רמב"ן), רשב"ם וספורנו). **וַיֵּשֶׁב בְּמַעֲרָה הוּא וַיִּשְׁמֵי בְּנֵתָיו** – בהר לא היו בתים ולא שום דבר, הם מצאו מערה וזה היה הבית שלהם.

(לא) וַתֹּאמֶר הַבְּכִיָּה – הגדולה (אונקלוס ורמב"ן) (אבל היא לא היתה ממש בכורה, שהרי היו לה שתי אחיות נשואות שנספו). **אֶל הַצִּעֲרָה** – הקטנה (כמו שראינו שלוט אמר על צוער 'והיא מצער'). **אֲבִינִי זָקֵן** – לכן לא כדאי לחכות עוד, שהרי הוא עלול למות מזקנה.

⁴⁶ בפשוטו של מקרא: החומא והמתבייש (או המתחנן והמבקש) נופלים פניו... והמתרצה לו כאילו מרים ונושא את פניו שנפלו (ע"פ רד"ק בספר השורשים)

⁴⁷ הרחבה: יוסי אמר לדני: "תביא גם את התפוח" – מה לא מובן במה שהוא מבקש?

⁴⁸ הפעלה: אמרתי להם: תחילו לעונן את הפסוק מהר...

⁴⁹ חידה איך היו קוראים בתחילה לעיר צוער?

⁵⁰ חידה: אפשר לשאול את הילדים – כל מיני דברים שקרואים על שם... (יש דברים מפורשים בחומש. אפשר להסיף – גפרור ע"ש גופרית וכו', צריך לאסוף כל מיני דברים מהחומש).

⁵¹ הרחבה: אמרתי – הכיפה שלך מאוד יפה וכדומה. הם צחקו. שאלתי – למה זה לא נכון? אח"כ שאלתי – מאפה אתם יודעים מה זכר ומה נקבה? אחר כך שאלתי מה זה שמש? זכר או נקבה? אמרתי – בזה אנחנו לא צודקים, התורה מלמדת שגם זכר וגם נקבה. כמו כן סכין ועוד.

⁵² ולא כרש"י וספורנו לקמן שכבר בעלות השחר ד' הפך את סדום. שלרש"י צ"ע, הרי בעלות השחר היה לום עדיין בסדום, ועד שהוא יצא, ועד שהגיע לצוער עבר הרבה זמן. ונראה לומר לדעת רש"י שסדום התחילה להיפך קצת אחרי עלות השחר, ועד הוריה כל ההרים נהפכו. וצע"ע. ועיין רש"י פסחים שם כתב "השמש יצא על הארץ" זה וריחת החמה, ע"ש.

⁵³ צ"ב מקור מה זה היה הגופרית.

⁵⁴ תשע"ה: וכשלוט נתן להם אוכל הוא ביקש ממנה קצת מלח והיא לא הסכימה, ויותר מזה – היא אמרה לו – מה זה המנהג הרע הזה שאתה מכניס אורחים, לכן היא נענשה ונהפכה אף היא למלח. כן כתב רש"י, השאלה אם להגיד את רש"י או את המדרש היותר ידוע.

⁵⁵ הרחבה: למדנו את הברכות מה צריך לברך מי שרואה את עמוד המלח שנהפכה אשתו של לום – "דיין האמת (על עירי) וזכר הצדיקים (על לום)". (ברכות נד. שו"ע רי"ח, ח').

⁵⁶ הוספה: זכירה האמורה אצל ד' היא ששם ליבו אל האדם הנתון בצער, להושיעו מצרתו ומדוחקו (פשוטו של מקרא).

⁵⁷ הספורנו מסביר: ויהי בשחח... אז הלך לום מצוער, אך חשבתי שיותר קל להסביר כפי שהסברתי, וגם זה יותר פשוט הפסוקים אלא שקשה למה התורה מביאה את זה דווקא בסוף, ואולי בגלל זה הספורנו בחר פיזוש אחר.

יְאִישׁ אִין בְּאַרְץ – אין עוד אף אחד בכל העולם. **לְבוֹא עֲלֵינוּ** – להתחתן איתנו. **כְּדָרְךָ כָּל הָאָרֶץ** – כמו שבדרך כלל מתחתנים – איש עם אשה ולא בת עם אבא שלה (ספורנו). הן חשבו שכמו שבמבול כל העולם נחרב מהמים, כך כאן כל העולם נחרב מהאש. האברבנאל מסביר שלוט התבייש ללכת לאברהם, לכן הוא שיקר עליהן שכל העולם נחרב, ואמר להן שאפילו לצאת מן המערה אי אפשר, כי אז יכולים למות כמו אשת לוט, והאמינו לו, ולכן חשבו שהעולם כולו נחרב⁵⁸.

(לב) לָכֵה – בואי נלך ו... (ע"פ רשב"ם ל"ז:כ') **וְנִשְׁקָה אֶת אֲבִינוּ יִין** – ד' עשה שימצאו שם יין. **וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ** – נישן יחד איתו בלילה, כמו בעל ואשה. **וְנִחְזְקָה מֵאֲבִינוּ זָרַע** – נוליד מאבא שלנו ילדים חיים. זהו דבר נורא ואיום שאבא מתחתן עם הבת שלו (רמב"ן בפירוש שני). בנות לוט חשבו שאין ברירה, שהרי אם הם לא יתחתנו עם אבא שלהם, הוא ימות, ואח"כ הם ימותו, ויגמר העולם. אך עליהן היה לבדוק שבאמת אין אף אחד בעולם (ע"פ האברבנאל).

(לג) וַתִּשְׁקֶינּוּ – והן השקו. שמנו לב לקמץ שב'י'. (זה מצוי מאוד ב'ד', ולא נמצא ב - ב, ה, ו, י). **אֶת אֲבִיהֶן יִין בְּלִילָה הוּא** – לוט שתה השתכר ונרדם. **וַתְּבֹא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת אֲבִיהָ** – התחתנה איתו. **וְלֹא יָדַע** – לא זכר. **בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ** – בזה שהיא שכבה ובזה שהיא קמה, כיוון שהיא שיכור הוא לא זכר בכלל מה קרה⁵⁹. (לכן מי שממש משתכר אומרים עליו שהוא 'שיכור כלוט!'). אם היה לוט זוכר את הדבר בודאי היה כועס עליהן שעשו כזה דבר רע (רד"ק).

(לד) וַיְהִי מִמָּחָרָת – ביום המחר. **וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה הֵן** – הרי **שִׁכְבְּתִי אִמְשׁוֹ**⁶⁰ – אתמול. **אֶת אֲבִי נִשְׁקָנוּ יִין גַּם הַלַּיְלָה וּבֹאֵי שִׁכְבֵי עִמּוֹ וְנִחְזְקָה מֵאֲבִינוּ זָרַע** – ואין לך לחשוש שיכעס עליך, שכמו שלא זכר שאני שכבתי כך לא יזכור שאת תשכבי.

(לה) וַתִּשְׁקֶינּוּ גַם בְּלִילָה הוּא אֶת אֲבִיהֶן יִין וַתִּקַּם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ:

(לו) וַתְּהִינּוּ שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן – נהיו בהריון מאבא שלהם. ד' ירחם, לילדים שיוולדו יש אבא שהוא גם סבא⁶¹. הדגשנו שאמנם המעשה היה מאוד חמור, אך הכוונה שלהם הייתה טובה. הדגשנו את ההבדל הגדול בין מי שעושה חטא ומתבייש ממנו ומי שלא מתבייש⁶², את זה נראה בפסוקים הבאים.

(לז) וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב – מה זה רומז? – מאב, הילד הזה בו מאבא שלי. אוי ואבוי – היא לא מתביישת במעשיה?! היה לה להסתיר זאת. **הוּא אֲבִי מוֹאָב עַד הַיּוֹם** – עד זמן נתינת התורה (רשב"ם) העם המואבי הם ילדים של מואב הזה שנולד מהבכירה, ולא התערבבו באומות אחרות (אבע"ז).

(לח) וַהַצְּעִירָה גַם הוּא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֵּן עַמִּי הוּא אֲבִי בְנֵי עַמּוֹן עַד הַיּוֹם – אם כן, היו אלו ילדים מיוחדים שמכל אחד מהם נוצרה אומה.

שרה בבית אבימלך. דגשים: אברהם חפץ כמה שיות להודיע את שם ד' בעולם. הדאגה של הקב"ה לשרה שלא תנזק. הנעלבים ואינם עולבים – אף שאבימלך מאשים את אברהם אבינו לא משיב לו אברהם אבינו.

פרק כ' (א) וַיִּסַּע מִשֵּׁם אַבְרָהָם – מאיזור חברון. אברהם אבינו עוזב את חברון אחרי 25 שנה. **אַרְצָה הַנְּגֵב** – לארץ הנגב, לחלק הדרומי של ארץ ישראל. **וַיִּשָּׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר** – בין שני ערים גדולות. ראינו באונקלוס ט"ז: י"ד שלשור קוראים גם 'ברד'⁶³. **וַיִּגְרַר בְּגִרָר**⁶⁴ – ואח"כ הוא עבר לגור בגרר (פשוטו של מקרא). ולמה עבר מקום? כי אחרי שנחרב סדום ועמורה לא היו הרבה עוברים ושבים באיזור הזה, ואברהם אבינו רוצה לפרסם לכמה שיותר אנשים שד' ברא את העולם, ואת דרכי ד', לכן מחליט אברהם לעבור לבין שתי הערים הגדולות האלו, שם יש הרבה עוברים ושבים שיוכל להודיע להם את שם ד' (ספורנו).

(ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל – על **שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הוּא** – כשהוא נכנס עם שרה ועם כל הרכוש הרב שהיה לו לגרר ישר שאלו אותה האנשים שם: מי זאת?! זה מה שעניין אותם. **וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר** – הוא שלח שליחים שיקחו את שרה. **וַיִּקַּח אֶת שָׂרָה** – מסתבר שהוא לקח אותה בגלל שהיא הייתה יפה. איך יכול להיות ששרה בגיל 89 כל כך יפה – הרי כולה מלאה קמטים?! כמו שאמרה שרה: "אחרי בלותי הייתה לי עדנה"?! ד' החזיר אותה להיות צעירה, כפי שלמדנו. (רמב"ן⁶⁵). ברור הדבר ששרה לא רצתה להילקח לאבימלך, והוא גזל אותה (מלבי"ם פסוק ו')⁶⁶.

⁵⁸ צ"ע: יש לזה הרבה קושיות. התלמידים שאלו – או למה הם לא בדקו? איך יכול להיות שאברהם אבינו מת? אם הכל נחרב אז גם ההרים שבהם הם היו נחרבו? צוער לא נחרבה? אולי עדיף להסביר שהם אמרו שאין איש באיזור. גם זה קשה, שהרי צוער לא נחרבה? ואולי צריך להסביר כמו האברבנאל, או כמו הרד"ק בשם אביו שסברו שאף אחד לא ירצה להתחתן עם מי שיצאו מן הפיכה.

⁵⁹ הרחבה: סיפרנו קצת על שיכורים בפורים, כדי להבדיל בין השיכורים לשיכורים.

⁶⁰ הוספה: סופי חיבות שינה, בעה"מ.

⁶¹ חייה: מי אבא שלו הוא גם סבא שלו.

⁶² הרחבה: אדם אכל בטעות גלידה כשהוא היה בשרי: הוא יכול לספר לאשתו – איזה כיף לי אכלתי גלידה, והוא יכול כל כך להתבייש אפילו שזה היה בטעות. כנ"ל אשה שילדה בשבת.

⁶³ שם כתוב בין קדש ובין ברד ומתרגם האונקלוס כמו פה. מעניין שאברהם אבינו בחר דווקא את האיזור בו התגלה ד' להגר (ע"פ רש"י כ"ד:ס"ב).

⁶⁴ צ"ע: ברש"י לקמן כ"ד:ס"ב מביא ששם היה הבאר, מצד שני כאן כתוב שהוא לא ישב ליד הבאר אלא בגרר. וצריך ליישב. ובפשוטו של מקרא מסביר שממש עבר לגרר, וכך הסבירו למעלה.

⁶⁵ הרמב"ן שם כתב 'אולי' חזרה לנערותה. והרי ברור שחזרה לנערותה? ואולי מזה שצחקקה שם שרה, וגם מזה שארמה "אחרי בלותי היתה לי עדנה", משמע שלא חזרה לנערותה, לכן השאיר זאת הרמב"ן בתור 'אולי'.

⁶⁶ צ"ע: לא מוזכר זה באף מפרש, ויש מפרשים שמתייחסים למעשיו של אבימלך כמעשה שאין בו חטא, רמב"ן ב': "אבל אבימלך תם וישר..." וכי שרה הסכימה ללכת? ואולי כשמלך לוקח אין מקום לסייב, לכן לא היה אפשר לדעת, וצ"ע.

(ג) וַיבֹּא אֱלֹהִים אֶל אַבְיִמֶלֶךְ בְּחִלּוֹם הַלַּיְלָה – זה לא ממש נבואה, אלא שאבימלך חלם שהוא שומע את ד', כלומר - זה קול שד' עשה, אך הוא לא התעלה ונהיה בדרגה גבוהה כמו נביא (ספורנו⁶⁷). וַיֹּאמֶר לוֹ הֲנֶהְךָ – הנה אתה מַת – מגיע לך למות על האִשָּׁה אֲשֶׁר לָקַחְתָּ – בגלל האשה שלקחת. וְהוּא – כיוון שהיא. בְּעֵלְתָּ בְּעַל – נשואה, ויש לה בעל. ועל העוון החמור הזה שאתה רוצה להתחנן עם אשה נשואה מגיע לך מיתה.

(ד) וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיָּהּ – הוא לא התחנן איתה עדיין. אמנם אבימלך רצה ישר ביום הראשון להתחנן איתה, ששרה תהיה איתו בחדר שלו, כמו בעל ואישה, אבל ד' עשה שלא יהיה לו כח, ולכן אבימלך ביקש שלבנתיים שרה תהיה בחדר אחר עד שהוא יתחזק (ע"פ רש"י פסוק ו'). וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הֲגוֹי – האם מלך (גוי זה עם, ופה מדובר על המלך של העם, ספורנו) גַּם צָדִיק – גם אם הוא צדיק, שלא עשה שום דבר רע תְּהָרֵג – סימן תמיהה (!?) האם זה נכון להרוג אותי – הרי אני צדיק?!

(ה) הֲלֹא – הרי הוא אָמַר לִי אֲחֵתִי הוּא וְהִיא גַם הוּא – אפילו שרה, שאין לה סיבה לשקר (לענ"ד). אָמְרָה אֲחֵי הוּא פְתָם לְכָבִי – בתמימות, לא היתה לי כוונה רעה [נתנו דוגמא לילד שעושה משהו בתמימות, ואח"כ מגלה שזה היה דבר רע]. וּבְנִקְיִן כְּפִי – ובידיים נקיות, שאינם מלוכלכות מחטאים. עֲשִׂיתִי זֹאת – אבימלך טוען 2 טענות: א. הייתי תמים, לא ידעתי שהיא נשואה. ב. בפועל גם בכלל לא חטאתי⁶⁸. ד' אומר לו – הדבר הראשון נכון, אך השני לא:

(ו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם גַּם⁶⁹ אֲנֹכִי – אני יָדַעְתִּי כִּי – ש.. כְּתָם לְכַבֵּךְ עֲשִׂיתָ זֹאת – שלא ידעת שהיא נשואה, אבל לחטוא רצית וְאֲחֻשְׁךָ – ואמנע, לא נתתי גַּם אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחֻטְאֵי לִי עַל כֵּן לֹא נִתְמַיְדָה לְנֹגַע אֵלֶיָּהּ – אתה רצית לחטוא, רק אני מנעת אותך, אז זה נחשב שחטאת. [חוץ מזה שברור שעצם לקיחת אשה נגד רצונה הוא עוון חמור, מלבי"ם].

(ז) וְעַתָּה – ועכשיו הַשָּׁב אֲשֶׁת הָאִישׁ – תחזיר אותה לבעלה, לאברהם. כִּי נָבִיא הוּא – ובגלל שהוא נביא אז.. וַיִּתְפַּלֵּל בְּעַדְךָ – הוא יתפלל בשבילך, כיוון שאברהם נביא הוא ידע שאתה לא שכבת איתה, ולכן הוא יסכים להתפלל עליך. וְנִחַנָּה – ובזכות התפילה שלו תתרפא (ספורנו). וְאִם אֵינְךָ – אתה לא מְשִׁיב דָע כִּי מוֹת תָּמוּת – מהמחלה, עליה נלמד בהמשך (ספורנו). אֲתָה וְכָל אֲשֶׁר לָךְ – כל המשפחה שלך. ראינו כמה ד' אוהב את שרה.

(ח) וַיִּשְׁכַּם אַבְיִמֶלֶךְ בַּבֶּקֶר⁷⁰ – אבימלך קם מוקדם. בגלל החלום הוא לא יכל לישון עוד (רד"ק). וַיִּקְרָא לְכָל עַבְדָּיו – השרים החשובים של המלך נקראים עבדיו (כמו שמצינו בעבדים של פרעה) וַיִּדְבֹר אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם – הוא סיפר להם מה שד' אמר באוזניהם, שישמעו טוב טוב. וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד – כולם ממש פחדו. כולם זוכרים מה קרה בסדום ממש לפני קצת זמן, הם מאוד מפחדים שד' האלוקים של אברהם ימית אותם. ואף שהם עצמם לא לקחו את שרה, אך כיוון שהציעו זאת למלך ושיתפו פעולה גם הם עלולים להיענש (רד"ק).

(ט) וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ – אבימלך מאשים את אברהם על כך שלא גילה לו ששרה היא אשתו, ובכך גרם לו כמעט להתחנן עם אשה נשואה. מָה עֲשִׂיתָ לָנוּ? וְמָה חָטַאתִי לָךְ? – איזה דבר רע עשית לנו? וְמָה חָטַאתִי לָךְ, כִּי – ש.. הִבֵּאתָ עָלַי וְעַל מְמַלְכָתִי חָטָאָה גְדֹלָה – שבגללו הכשלת אותי שאקח את אשתך? מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי – עשית איתי. אמנם אברהם לא עשה שום דבר, אלא רק לא גילה ששרה היא אשתו. אלא כוונת אבימלך – אתה גרמת לי לעונשים האלו. "מעשים אשר לא יעשו" הכוונה עונשים שלא רגילים לבוא על בני אדם, כפי שנלמד בהמשך. לא יאומן, אבימלך עשה מעשה כזה חמור – לקח אישה בעל כורחה, ועוד התברר שהיא אשת איש, ובמקום שהוא יתנצל על מה שעשה, ויבקש סליחה על מה שכמעט עשה הוא רק מאשים.

(י) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל אַבְרָהָם – אחרי שאבימלך מתלונן על אברהם, הוא מוסיף ושואל – בטח הייתה לך סיבה, ולא עשית זאת סתם, מה הסיבה? (אוה"ח) מָה רָאִיתָ – מה חשבת, כלומר - מה הסיבה. כִּי עֲשִׂיתָ אֵת הַדְּבָר הַזֶּה – שאמרת שהיא אחותך.

(יא) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם – אף שאבימלך בחוצפתו מאשים את אברהם, אברהם לא משיב לו באותו לשון, אלא מסביר לו בנחת מה הסיבה שלו ("הנעלבים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עליהם הכתוב אומר "ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"). כִּי אָמַרְתִּי – בליבי (תיב"ע). רַק אֵינִי יֹרֵאת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה – אין במקום הזה יראת שמים, כל אחד עושה מה שהוא רוצה, ולא שומעים למה שד' אומר, ולכן יכולים לעשות גם דברים כל כך חמורים כמו לרצוח בשביל לקחת אישה. את המילה 'רק' מסביר הרד"ק: הכל אצלכם בסדר, רק דבר אחד לא בסדר – אין יראת שמים. ואם אין יראת שמים אז הכל לא בסדר! וְהַרְגוּנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־אֵשֶׁר־אֵשֶׁר – בגלל הדבר הזה שרוצים את אשתי. אברהם אבינו מסביר שאם הוא היה מגלה שהיא אשתו היו הורגים אותו על מנת שיוכלו לקחת את אשתו, כיוון שלא היו רוצים לקחת אשת איש. מאפה אברהם אבינו ידע שאין יראת ד' במקום הזה? מזה שכשהוא הגיע דבר ראשון הם שאלו אותו על אשתו.

(יב) וְגַם אָמְנָה – האמת היא (אונקלוס) שדברי נכונים, שהרי שרה היא.. אֲחֵתִי בַת אָבִי הוּא – בת הכוונה 'נכדה' כי "בני בנים הרי הם כבנים", שרה היא הנכדה של תרח (הבת של הרן). אָף – אבל לֹא בַת אָמִי – היא לא נכדה של אמא שלי, כי הרן ואברהם אינם מאותה אמא. [תרח היה נשוי לאשה שנולד ממנה הרן, ואח"כ אשתו נפטרה והוא התחנן עם אשה אחרת ונולד ממנה אברהם]. וְתַהֲיִי לִי לְאִשָּׁה – אם כן כלל לא שיקרתי, פשוט גיליתי שהיא אחותי ולא גיליתי שהיא אשתי [יכול להיות שאם הייתי רואה שיש פה יראת שמים, והיו שואלים אם זאת אשתי אז הייתי מגלה, רמב"ן].

⁶⁷ עיין באונקלוס – "ואמר לה מימר מן קדם ד'".

⁶⁸ לכן על הראשון כתוב לב שהיא הכוונה, ועל השני כפיים שזה כנגד המעשה.

⁶⁹ צ"ע מה תוספת יש במילה 'גם'. אולי יש עוד מישהו שמנע.

⁷⁰ חידה: על מי עוד כתוב שהוא השכים בבקר?

(יג) ויהי פאָשר התעו אתי אלהים מבית אבי – כשד' לקח אותי מבית אבי – מחרן – ללכת ממקום למקום. [מי שלא יודע את הדרך, לאן ללכת, נקרא תועה. מאז שה' אמר לאברהם לעזוב את חרן הוא לא יודע לאן ללכת בעצמו, אלא הולך רק לאן שה' אומר לו. אז נכון לומר שה' עושה את אברהם תועה, אבע"ז וספורנו] **נאמר לה** – אמרתי לאשתי. **זה חסדך אֲשֶׁר תַעֲשֶׂי עִמָּדִי** – זה החסד שתעשי איתי. **אֵל כָּל הַמְּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שְׁמָה** – לשם, בכל מקום חדש, שאיננו מכירים את טיב האנשים הגרים שם, **אֲמָרִי לִי** – עלי. תאמרי לאנשים עלי **אָחִי הוּא** – כדי שלא יהרגו אותי. כפי שלמדנו בפרק י"ב אברהם עושה זאת גם לטובת שרה, כי אם יהרגו אותו היא תישאר לבד.

(יד) נִקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֶאֱן וּבָקָר – צאן זה כבשים ובקר זה פרות⁷¹. **וַעֲבָדִים וַיִּשְׁפָּחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֹׁב לוֹ** – והוא החזיר לו. **אֵת שָׂרָה אֲשֶׁתוֹ** – אבימלך נתן לאברהם את כל זה על מנת שאברהם יתפלל עליו שיבריא.

(טו) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אֲרֻצֵי לְפָנֶיךָ – הארץ שלי נמצאת פה לפניך. **בְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ שָׁב** – תגור במקום שנראה לך הכי טוב, שהכי מוצא חן בעיניך. גם זה אבימלך עושה כפיצוי לחטא שחטא לאברהם על מנת שאברהם יסכים להתפלל עליו.

(טז) וַיִּשְׁרָה אֹמֶר הַגֵּה נְתַתִּי – אני נותן **אֶלְךָ כֶּסֶף** – אלף סלעים של כסף. **לְאַחֶיךָ** – לאברהם. ולמה? **הֲגַה הוּא לָךְ** – הכסף הזה הוא בשבילך **כְּסוּת עֵינַיִם** – כיסוי לעיניים⁷². **לְכָל אֲשֶׁר אֶתְּךָ** – לכל מי שבסביבתך, שמסתכל עליך בצורה לא טובה, כאילו עשיתי לך משהו לא טוב. הכסף הזה משמש ככיסוי לעיניים שלהם, שהם לא יוכלו להסתכל בעין רעה. **וְאֵת כָּל הַנִּכְחָת** – וזה הוכחה לכל האנשים, ולא רק למי שבסביבתך. ומה הועיל הכסף? לולא הכסף היה אפשר לחשוב שאבימלך הוא המחליט – הוא התחתן איתה מרצונו, ואח"כ הוא החליט שהוא לא רוצה אותה אז הוא שלח אותה. כך קורה בדרך כלל עם אנשים שחוטפים נשים. אך כאן שאבימלך הביא לאברהם כל כך הרבה כסף, זה הוכחה שד' חייב אותו להחזיר את שרה לאברהם, ולכן הוא שילם כסף לפייסם [ומזה ראייה שלא פגע בה, כנלענ"ד].

(יז) וַיִּתְּפֹלֵל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים – אברהם ברחמנותו סולח לאבימלך ומוכן להתפלל עליו. **וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֵת אֲבִימֶלֶךְ וְאֵת אֲשֶׁתוֹ וַאֲמַתָּיו** – השפחות שלו. אמה – שפחה. **וַיִּלְדוּ** – מי שהייתה צריכה ללדת יכלה ללדת. עד עכשיו אשה היתה עם צירים, התינוק מאוד רצה לצאת, אך לא יצא, ועכשיו סוף סוף הוא יצא (רמב"ן). יש לשאול – הרי אבימלך לא היה צריך ללדת, אז למה כתוב פה גם את אבימלך? הכוונה פה לא רק ללידה רגילה, אלא שכל דבר שצריך לצאת מהגוף (מן הנסתר אל הגלוי, רמב"ן) לא יצא.

(יח) כִּי עֲצָר עֲצָר ה' בְּעַד כָּל רָחֵם – כי ד' עצר את כל הפתחים (בדרך כלל 'רחם' זה המקום בו נמצא התינוק, אך כאן הכוונה לכל הפתחים). **לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ** – למשפחת אבימלך. **עַל דְּבַר** – בגלל הדבר שקרה לו. **שָׂרָה אֲשֶׁת אַבְרָהָם** – העונש היה שכל הפתחים נסתמו, לא ירדו דמעות מהעניים, כל הנזלת נשארה באף, לא היה אפשר ללכת לשירותים, תינוק שהיה רוצה לצאת לא יכל (מדרש). "אי אפשר להתקיים" אם הנקבים שלנו סתומים, כפי שאנו מברכים ב'אשר יצר', לכן אבימלך חשש מאוד שימותו.

לידת יצחק. דגשים: הנס המופלא בלידת יצחק. ההשתוקקות הגדולה שלנו להגיע לפסוקים הנפלאים בו יצחק נולד. האור הגדול שחל בעולם בזכות לידת יצחק. ואיך שהעולם לא היה יכול להיות בלי זה, וכמה גדלה השמחה בכל העולם. מסירות הנפש של אברהם למול את יצחק. אף שנולד בגיל כה מבוגר.

פרק כ"א הרחבנו הרבה בשמחה הגדולה ששרתה בעולם בלידת יצחק, וכמה כל העולם תלוי בזה.⁷³

(א) נה' פָּקֵד – זכר **אֵת שָׂרָה כְּאֲשֶׁר אָמַר** – כמו שאמר. ד' כל כך אוהב את שרה ומשגיח עליה (רמב"ן), ועושה לה נס כל כך נפלא.⁷⁴ **וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כְּאֲשֶׁר דָּבַר** – מצאנו 5 פעמים שד' אמר לאברהם שיוולד לו בן.⁷⁵

(ב) וַתַּהַר – שרה נהייתה בהריון. איזה נס! הרי בכלל היא לא יכלה להיות בהריון! (אוה"ח). **וַתֵּלֵד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לִצְהָרִי** – בזמן שהוא כבר זקן. **לְמוֹעֵד אֲשֶׁר דָּבַר אֱלֹהִים** – באותו זמן שד' אמר לאברהם. המלאך שרט שריטה בכותל בחיבור שבין הצל לשמש, ואמר – בשנה הבאה, כשהצל יהיה בדיוק במקום של השריטה הזאת יולד לך הבן שלך. וכך היה.⁷⁶

(ג) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת שֵׁם בְּנֵוֹ הַנּוֹלָד לוֹ אֲשֶׁר יָלְדָהּ לוֹ שָׂרָה – התורה מדגישה: א. הנוולד לו, ולא ממישהו אחר. ב. אשר ילדה לו שרה, ולא מישהי אחרת! כך היו אברהם ושרה מתפללים תמיד שהבן שיוולד יהיה ממנו וממנה (אוה"ח). **וַיִּצְחָק**⁷⁷ – למה אברהם קרא לו ככה? התשובה האמיתית היא: כי ד' אמר!

⁷¹ הפעלה: צאן עושה מה ובקר עושה מו. הילדים התאמנו על זה.

⁷² הפעלה: לקחתי מישר וכיסיתי את עיניהם של הילדים.

⁷³ אחרי שראינו את כל המקומות בהם ד' אמר לאברהם שיוולד לו בן, שמחנו כל כך שהיה הבן נולד. הזכרנו את גודל הנס, כמו תחיית המתים. ואמרנו שלא רק אברהם ושרה שמחים אלא כל העולם שמחים. ולמה? קודם כל ד' עשה שהרבה עקרות נפקדו וחולים התרפאו, וכל אחד שרצה משהו מאוד קיבל אותו, ולכן הייתה הרבה שמחה באותו זמן. אבל יותר מזה – העולם כמעט נחרב, והנה יש המשך לעולם, שהרי אברהם עמדו על עולם. משל לעק, שחייבים לאכול מהפירות שלו כדי להישאר בחיים. ולאט לאט העץ הודקן, ונהיו פחות ופחות פירות, וכולם דואגים – מה יהיה, ולפתע נופל פרי על הרצפה וצוחם עץ נוסף – איזו שמחה גדולה! ומהעץ הזה צמחו עוד ועוד פירות שמחים את כל העולם. אמרנו שאולי לא סתם ד' עשה שהחולים יתרפאו וכו', זה היה כדי שיבינו כמה השמחה צריכה להיות כל כך גדולה כשיצחק נולד.

⁷⁴ קשה להסביר את המושג שד' זכר, וכי עד עכשיו הוא שכח? אולי עדיף את הסבר רש"י (בפשטות) – שפקד זה שעשה אותה בהריון.

⁷⁵ מו: יז; (רש"י), יח: יז; (חוקוני), יז: יז; (ספורנו) אפשר לעשות על זה דף עבודה לכתוב במחברת את כל הפעמים.

⁷⁶ צ"ע: שהרי שם הסברנו שהמועד המדויק זה הזמן שד' דיבר איתו, והמלאך שאמר למועד – התכוון לאותה תקופה של פסח, ולא ביום המדויק. ועוד יש לעיין שהרי יש הבדל בין שנת שמש לירח של 11 יום!?

⁷⁷ הפעלה: הילדים באופן אוטומטי צעקו בשמחה כל פעם ששינוי 'יצחק'. אח"כ שאלתי – כמה פעמים כתוב יצחק בפסוקים, תוך כדי שיון אמרו.

(ד) וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים – זה התינוק הראשון שנימול בגיל 8 ימים. כמה אברהם אבינו ציפה לכן הזה, האם הוא יחשוש מלעשות ברית מילה אולי יקרה לו משהו ח"ו (פעם זה היה קצת קצת מסוכן, היום בכלל לא)? ודאי שלא! אברהם אבינו עושה את ציווי ד'!

(ה) וַאֲבָרְהָם בֶּן מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵךְ לוֹ – כשנולד לו אֶת יִצְחָק בְּנוֹ – ואפילו שהיה כל כך זקן עשה כדבר ד' (ספורנו).

(ו) וַתֹּאמֶר שָׂרָה צָחֵק עֲשֵׂה לִי אֱלֹהִים – שמחה עשה לי ד'. זהו דבר כל כך לא הגיוני, שאני מלאה בשמחה גדולה כשהוא קורה. נזכרנו שיש צחוק של שמחה ושל זלזול⁷⁸. כָּל הַשְּׂמֵעַ יִצְחָק לִי – כל מי ששומע ישמח בשבילי. הזכרנו שהייתה שמחה רבה בלידת יצחק, כי הרבה עקרות נפקדו וכו'. [אפשר ששרה הסבירה למה מתאים השם 'יצחק'].

(ז) וַתֹּאמֶר מִי מֵלֵל – אמר⁷⁹. לְאַבְרָהָם הַיְיָיָקָה בָּנִים שָׂרָה – ששרה תניק בן. מי אמר את זה? ד'!! יש שאלות שהתשובה ברורה. שרה רצתה להגיד – כמה נפלא: ד' אמר שאני אניק בנים, ואכן... כִּי יִלְדָתִי בֶּן לְזַנְיָו – ילדתי בן כשאברהם כל כך זקן. דבר זה ילמד את כל העולם שאין גדול כד' (רשב"ם).

(ח) וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל – שיצחק גדל והגיע לגיל שנתיים, הוא נגמל, הפסיק לינוק. זה עצמו פלא, ששרה בזקנותה הצליחה להניק אותו שנתיים (האלשיך). וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתָּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת יִצְחָק – אברהם כל כך רוצה להודות לד' על לידת בנו (רלב"ג), וביחוד על הנס הגדול (אברבנאל). וזו הזדמנות טובה, היום בו הוא כבר נהיה גדול יותר (עיין רבינו בחיי)⁸⁰. סיפרנו על המשתה הנפלא הזה – מגיעים למשתה כל גדולי הדור – שם, עבר, אבימלך. המדרש מלמד אותנו שכל המלכים שגרים בכנען הגיעו יחד עם שרי הצבא שלהם – כל אלו שבתחילה אמרו – אין סיכוי פתאון רואים שזה באמת. הם באים מתוך מחשבה שיגידו – אתם סתם ממצייאם, ופתאום רואים איך יצחק דומה לאברהם, ואיך שרה יכולה להניק גם תינוקות אחרים, ואז הם מבינים שאכן – אין כד' אלוך אברהם!!!

גירוש הגר וישמעאל. דגשים: הידיעה הברורה שהארץ ניתנה לנו ולא לישמעאל. הדאגה של אברהם לישמעאל מצד אחד, וההקשבה המדוייקת לציווי ד' מן הצד השני. כוחה של תפילה גם כשהיא באה על ידי ישמעאל.

(ט) וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִי אֲשֶׁר יָלְדָה – הגר לְאַבְרָהָם מִצְחָק – מזלזל⁸¹. בזמן המשתה ישמעאל זלזל במשתה ואמר – בכלל יצחק הוא לא הבן של אברהם, לא יכול להיות שנולד בן לאברהם, הרי שנים רבות הם נשואים ואין להם ילדים, כנראה שהבן הזה נולד לשרה מאבימלך (ספורנו) וגם אם נגיד שהוא הבן של אברהם, אני הבכור, ואקבל בירושה כפול ממנו (רמב"ן). שאלנו: איך יכול להיות שהמלכים במשתה האמינו שזה מאברהם ושרה וישמעאל לא? והסברנו שישמעאל רצה לזכות להיות הבן החשוב, לקבל את א"י (ע"פ הרשב"ם), וממנו ילמדו ח"ו כל העולם. הזכרנו שישמעאל גם ניסה להרוג את יצחק, הוא עשה כאילו הוא סתם יורה חיצים וניסה לפגוע ביצחק.

(י) וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת – את השפחה הזאת וְאֵת בְּנָהּ כִּי לֹא יִירֶשׁ בֶּן הָאִמָּה הַזֹּאת עִם בְּנֵי עַם יִצְחָק – הוא רוצה לזכות בירושת הארץ, אבל אני יודעת בנבואה שהוא לא יזכה בארץ הזאת. למה צריך לגרש גם את הגר? כי אם ישמעאל ילך לבד למדבר הוא עלול למות, לכן שרה אמרה לשלוח גם את הגר (רמב"ן).

(יא) וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם – הרעיון הזה לגרש את ישמעאל, היה נראה לאברהם רעיון מאוד רע. עַל אוֹדֵת בְּנוֹ – על מה שרוצים לעשות לבן שלו. אולי אברהם חשב שיש אפשרות להשיב בתשובה את ישמעאל, שילך בדרך הנכונה, ולא צריך לגרש אותו.

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אַבְרָהָם אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל הַנְּעָר וְעַל אִמָּתָה⁸² – על מה שצריך לעשות לנער ולשפחה שלך. שמנו לב שד' לא קורה לו "הבן שלך", אלא "הנער", להראות שהוא לא ממש נחשב הבן של אברהם (אוה"ח י"א). כָּל אֲשֶׁר – כל מה ש.. תֹּאמֶר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׂמַע בְּקוֹלָהּ⁸³ – שרה היתה נביאה יותר גדולה מאברהם אבינו. כִּי בְּיִצְחָק יִקְרָא לְךָ זָרַע – נכון שגם ישמעאל הוא הילד שלך, אבל מי שיקראו לו שהוא הזרע שלך – שממנו יצא עם ישראל - זה דווקא יצחק.

(יג) וְגַם אֵת בֶּן הָאִמָּה לְגוֹי אֲשִׁימוּנוּ – אני אעשה ממנו עם, אין לך מה לדאוג, הוא לא ימות בדרך (מלבי"ם), אלא להיפך יצא ממנו עם. ולמה יזכה לזה? כִּי זָרַעְךָ הוּא – ורק בגלל שהוא הילד שלך יצא ממנו עם (ספורנו), אך כמובן לא העם החשוב, שממנו ילמדו כל העולם.

(יד) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר⁸⁴ – אפילו שאברהם מאוד לא רוצה לגרש את הבן שלו, הוא קם מוקדם בבקר בכדי לעשות את רצון ד' (רד"ק). וַיִּקַּח לָחֵם וְחֶמֶת מִיָּם – כד של מים עשוי מעור (רש"י ע"ז לב). כמות שמספיקה עד שיגיעו לבאר שבע (אבע"ז), אך הוא לא הביא יותר מים, כדי שלא יהיה לה קשה לסחוב (רד"ק). וַיִּתֵּן אֶל הַגֵּר שֵׁם עַל שְׂכָמָה – על השכם שלה, על הכתף שלה. וְאֵת הַיֵּלֶד – וגם את הילד הוא הביא לה (ספורנו ורמב"ן). וַיִּשְׁלַחָהּ – אברהם אבינו ליווה אותה לדרכה, כיון שהוא ידע שהם יהיו מאוד עצובים, הוא רצה לשמח אותם (ספורנו). וַתֵּלֶךְ וַתִּמַּע⁸⁵ – היא התבלבלה ולא ידעה את הדרך שהיא צריכה ללכת בה. בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע – הגר רצתה

⁷⁸ הרחבה: אברהם שמע את ד' מבשר על לידת יצחק ושמח, שרה שמעה סתם מישהו ולכן אמרה שזה לא הגיוני. התלמידים עצמם עשו לנו 2 קולות מחוק – זלזול ושמחה.

⁷⁹ הרחבה: למה התורה השתמשה במילה הזאת? מלל בנימ' 100.

⁸⁰ תשע"ה: ביום הזה יצחק התחיל ללמוד את האותיות של התורה הקדושה, ולכן אברהם עשה לו משתה גדול.

⁸¹ לא הסברתי שזה היה ע"ו, ע"פ החוספתא שמביא הרמב"ן שאמר ריב"א לר"ע – ח"ו שבביתו של אברהם אבינו נכנס ע"ו.

⁸² הוספה: ואף שבפסוק הקודם הוזכר שהיה רע לאברהם רק על הנער, ודאי שגם על הגר היה רע בעיניו (רד"ק).

⁸³ סיפורתי שלפני החתונה הלכנו לקבל ברכה מהרב מרדכי אליהו הוא בדיוק יצא עם הרבנית, והרבנית אמרה לו ללבוש סוודר, אז הוא אמר: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה".

⁸⁴ חידה: אפה עוד מצאנו את זה? בסדום ובעקידה.

⁸⁵ חידה: אפה עוד ראינו תועה ב'ת'? בדברי אברהם לאבימלך "התעו אותי אלוקים".

להגיע מגרר לבאר שבע, והיא הסתובבה במדבר הקרוב לבאר שבע, ולא ידעה מה הדרך לבאר שבע. שמנו לב שאברהם אבינו הביא רק לחם ומים ולא יותר, למה? כי ד' אמר לגרש ולא יותר מזה, אברהם לא הביא יותר ממה שד' אמר (אבע"ז).

(טו) וַיִּכְלוּ⁸⁶ הַמִּים מִן הַחֲמַת – אברהם נתן לה מים שישפיקו עד באר שבע, אך כיוון שהיא הסתובבה הרבה בדרך המים כבר נגמרו (רשב"ם). וַתִּשְׁלַף אֶת הַיָּלָד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִים – הגר השכיבה את ישמעאל מתחת אחד השיחים שיהיה לו צל (העמ"ד)⁸⁷. סיפרנו שאחרי שנגמרו המים לישמעאל התחיל לכאוב הראש והוא לא יכל ללכת לבד, ואז היא הרימה אותו עד שהיא התעייפה, ואז היא הניחה אותו (תיב"ע ואבע"ז).

(טז) וַתִּלְךָ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְגֵד – מרחוק. תִּרְחַק בְּמִטְחָנֵי קִשָּׁת – כמו שוירים חץ וקשת פעמיים. ולמה היא התרחקה כל כך? כִּי אִמְרָה אֵל אֶרְאֶה בְּמֹת הַיָּלָד – היא הייתה בטוחה שהוא ימות, והיא לא הייתה מסוגלת לראות את זה. וַתֵּשֶׁב מִנְגֵד – ותשב רחוק, למה כתוב שוב? כי היא התרחקה יותר. וַתֵּשֶׁא אֶת קֶלְהָ – הגר הרימה את הקול שלה. וַתִּבְרַךְ – והיא בכתה, בגלל שהיא הייתה בטוחה שהבן שלה ימות. התורה לא כותבת במפורש אם היא התפללה לד' או לא. כנראה שהיא התפללה גם לד', שהרי היא למדה בבית אברהם להתפלל, וכך נראה מהפסוק הבא.

(יז) וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת קוֹל הַנְּעָר – את תפילתו של הנער ישמעאל. ד' שמע לישמעאל בזכות אברהם (תיב"ע). וַיִּקְרָא מְלֶאכֶּה אֱלֹהִים אֵל הַגֵּר מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה לָּךְ הַגֵּר – מה קרה לך הגר שאת בוכה? אֵל תִּירָאִי – אין לך מה לפחד שישמעאל ימות. כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֵל קוֹל הַנְּעָר – ד' קיבל את תפילתו. בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם – ותמצאי מים במקום שהוא שם, הוא אפילו לא יצטרך ללכת למקום אחר כדי לשתות (רמב"ן ורשב"ם).

(יח) קוּמִי שָׂאִי אֶת הַנְּעָר – תרימי את הנער. וְהִחַזִּיקִי אֶת יָדָךְ בּוֹ – כדי לעזור לו ללכת. כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׁימְנוּ – יצא ממנו עם גדול. (יט) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים אֶת עֵינֶיהָ – ד' עשה שהיא תסתכל למקום הנכון ותראה את הבאר (ספורנו), אז זה נחשב כאילו היא הייתה עיוורת ועכשיו היא רואה. וַתִּרְאֵהוּ בְּאֵר מַיִם וַתִּלְךָ וַתִּמְלֵא אֶת הַחֲמַת מִיָּם וַתִּשְׁקֵה אֶת הַנְּעָר:

(כ) וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת הַנְּעָר – עם הנער. ד' עזר לנער לגדול ולהתפתח. וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבָּר – ישמעאל בחר לגור במדבר. וַיְהִי רֶבֶה קִשָּׁת – המקצוע שלו היה לירות בקשת⁸⁸. כידוע המלאך אמר שישמעאל יהיה גנב, אז זה מה שהוא היה עושה – היה מאיים על אנשים עם הקשת ולוקח להם את ממונם, וכדומה.

(כא) וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַר פְּאָרָן – הנמצא בין ארץ כנען לארץ מצרים. מעניין שהמילה פארן מזכירה "פרא אדם" (רשב"ם). וַתִּקַּח לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם – מהמקום בו היא גרה בעבר. הגר לא חיפשה בשבילו אשה צדיקה⁸⁹.

ברית אברהם ואבימלך. דגשים: אהבת ד' את אברהם ודאגתו לו, עד שמלך מפחד ממנו. צדקותו של אברהם אבינו לעומת הצטדקותו של אבימלך. הכנסת האורחים והקריאה בס' ד' של אברהם אבינו.

(כב) וַיְהִי בַעַת הַהוּא – בזמן ההוא, אחרי שנולד לאברהם את יצחק, אבימלך ראה כמה ד' אוהב ועוזר לאברהם. וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֵל שָׂר צָבָאוּ⁹⁰ – לשר הצבא של אבימלך קראו פיכול. אֵל אֲבָרְהָם לֹא אָמַר אֱלֹהִים עִמָּךְ – איתך. כָּל אֲשֶׁר אָתָּה עֹשֶׂה – עזר לך לנצח את 4 המלכים, עזר לך שרצו לקחת את שרה (מלבי"ם), וכמובן עוד הרבה נדברים נפלאים. וכעת – הנס הכי גדול (שפ"ח) – נולד לך יצחק. אבימלך מפחד שד' יעזור לאברהם (ספורנו) – אולי אברהם ייהפך להיות המלך במקומו או שיקרה משהו אחר, לכן הוא רוצה לכרות איתו ברית. זה עשה קידוש ד' גדול שראו מלך חשוב כורת ברית עם אברהם, כי הוא מבין שד' אוהב את אברהם. פיכול הרמטכ"ל הציע לאבימלך לכרות ברית עם אברהם (רד"ק), איש שבדרך כלל מציע לצאת למלחמות וכו', פה הוא מחליט לכרות ברית עם איש גר שבא לגור. זה מראה את גדולתו של אברהם.

(כג) וַעֲתָה – ועכשיו. הַשְּׁבֻעָה לִי בְּאֱלֹהִים הַנָּה – כאן (אונקלוס). שבועה בד' זו שבועה חמורה, שהיא השבועה הכי אמיתית. אִם תִּשְׁקַר לִי – שלא (אונקלוס) תשקר עלי בחבירות שיש ביננו⁹², שתגיד שאתה חבר שלי, אבל תעשה לי דברים רעים. (רמב"ן) וּלְנִינִי וּלְנִכְדֵי⁹³ – לבן שלי ולנכד שלי. דיברנו על שמות המשפחה ולוגיה של היום⁹⁴, וההבדל בין לשוננו ללשון התורה. כְּחֶסֶד – כמו החסד אֲשֶׁר עֲשִׂיתִי עִמָּךְ – שעשיתי איתך, שנתתי לך לגור בארץ שלי. תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם הָאָרֶץ אֲשֶׁר גֵּרְתָה בָּהּ – תעשה חסד איתי ועם האנשים שגרים בארץ שאתה גר בה (חזקוני). חזרנו כמה פסוקים אחורה וראינו מה היה החסד הגדול של אבימלך – אבימלך לקח את שרה בעל כורחה, ואח"כ כפיצוי נתן לו לשבת בארץ שלו. זה נקרא חסד!?

(כד) וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶנְכִי אֲשָׁבַע – אני מוכן להישבע. אך אתה, כבר רואים שאינך מתייחס אלי כראוי, כמו שנראה בפסוק הבא:

⁸⁶ חידה: 2 מקומות שהוכרנו מילה זו.

⁸⁷ הוספה: ולמה נקרא 'השלכה', כי כל אם הנוטשת בנה מתאים שם זה, כמו "אל תשליכני לעת זקנה". פשוטו של מקרא.

⁸⁸ הוספה: באופן מדוייק יותר מסביר פשוטו של מקרא: ישמעאל היה רובה – כלומר יורה חיצים, וגם היה 'ק/שת' – כלומר – מכין קשתות.

⁸⁹ הרחבה: בתיב"ע כותב שקראו לנשותיו עדישא ופטימא.

⁹⁰ חידה: למה כתוב 'ויאמר' לא 'ויאמר'? אפה ראינו כאלו דברים? ויקח שם ויפת – שם הוא העיקר, אותו דבר פה אבימלך שהוא המלך הוא העיקר.

⁹¹ הרמב"ן מסביר שהכוונה היא: השבע לי שתחול עליך שבועה אם...

⁹² רס"ג: תבגור.

⁹³ הפעלה: בן בני בנימסריה נכדי. בעל הטורים

⁹⁴ שאלתי יד - איך קוראים לסבא שניך. איך לסבא, איך לבא, וכתבנו על הלוח את כל השמות – לפי מה שאנחנו עושים ולפי התורה.

(כה) וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת אַבְיִמֶלֶךְ – אברהם התווכח עם אבימלך, כאומר לו – אתה אומר שאתה עושה איתי חסד, אני לא מסכים לדברך. **עַל אֲדוֹת** – על מה שקרה עם **בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אַבְיִמֶלֶךְ** – אברהם אומר לאבימלך – זה לא נחשב שעשית איתי חסד⁹⁵, הרי העבדים שלך לקחו את באר המים שאני מצאתי, ולא אמרת להם כלום! (ספורנו) תיארנו כמה חשובה באר המים.

(כו) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ – הקדמנו שאנחנו זוכרים כבר מהסיפור הקודם כמה אבימלך מצטדק כאילו הוא הכי צדיק בעולם. נראה את זה גם פה. **לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת הַדָּבָר הַזֶּה** – שגנב את הבאר. **וְגַם אֲמַתָּה לֹא הִגַּדְתָּ לִּי** – לא סיפרת לי. **וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְּלִמְתִּי הַיּוֹם** – חוץ מהיום. עכשיו זה פעם ראשונה שאני שומע שהם גנבו את הבאר. אבימלך 'הצדיק' צריך עכשיו את הברית עם אברהם, ולכן הוא מציג את זה כאילו הוא לא ידע שום דבר, וכעת הוא ישר יתקן את הדבר.

(כז) וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֶאֱן וּבָקָר וַיִּתֵּן לְאַבְיִמֶלֶךְ – לא ברור למה אברהם נותן צאן ובקר, אולי כקניין על באר המים שהוא מקבל (פשוטו של מקרא). **וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵינֵיהֶם בְּרִית** – ברית שהם לעולם לא יעשו רעה אחד לשני.

(כח) וַיִּצַב אַבְרָהָם – אברהם העמיד. **אֶת שְׁבַע כְּבָשֹׂת הַצֶּאֱן לְבְדָקָן** – לכד מכל שאר הצאן והבקר.

(כט) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל אַבְרָהָם מַה הִנֵּה שְׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבְדָקָן – מה התפקיד של הכבשים האלו? למה שמת אותן שם? כיוון שכבר נעשה ברית, למה צריך את הכבשים?

(ל) וַיֹּאמֶר כִּי אֶת שְׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי – במתנה, ונכרות עליה ברית נוספת (ספורנו). **בַּעֲבוּר תִּהְיֶה לִּי לְעֵדָה** – בשביל שהברית הזאת תהיה לי לעד, להוכחה פִּי – ש... **תְּפָרְתִּי אֶת הַבְּאֵר הַזֹּאת** – כי היה על הבאר הזאת מריבה מי חפר אותה, וחשש אברהם אבינו שגם אחרי כריתת הברית, עדיין ימשיכו לנסות לגזול ממנו את הבאר.

(לא) עַל כֵּן – בגלל הסיפור הזה. **קָרָא לְמָקוֹם הַהוּא בְּאֵר שְׁבַע** – בגלל שהיו 7 כבשות, וגם... (רד"ק וע"פ העמ"ד) **כִּי שֵׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵינֵיהֶם** – שבע מלשון 7 ומלשון שבועה.

(לב) וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבֵּאֵר שְׁבַע וַיִּקַּם אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּכְלֹל שֵׁר צַבָּאוֹ וַיִּשְׁבּוּ אֶל אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים – אל העיר שלהם בארץ פלישתים, שזה היה גרר. כי אברהם גר באיזור אחר בארץ פלישתים – בבאר שבע (רמב"ן).

(לג) וַיִּטַּע אֲשֵׁל – אילן גדול. **בְּבֵּאֵר שְׁבַע** – חז"ל מלמדים אותנו שאברהם אבינו רצה שכל מי שילך במדבר באר שבע יהיה לו באמצע הדרך מקום לנוח, לאכול ולשתות, ולכן נטע שם פרס עם המון סוגים של פירות, וגם אילן גדול עם המון צל, וכל מי שהיה מגיע היה מכניס אותו בכבוד גדול, ודואג לו לכל צרכיו, ונותן לו לאכול ולשתות ולאחר מכן היה מלווה אותו לדרכו. וזה רמזו בר"ת של אש"ל – אכילה, שתיה לווייה. **וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם** – שהוא האלוקים של כל העולם (רמב"ן, פירוש שני). כל מי שהיה אוכל ושותה היה רוצה לשלם לאברהם, והיה אברהם אומר – לא לי צריך לשלם, כי אם לבורא עולם צריך להודות ולהתפלל. וכך היה מלמד את כולם מהו ד', ולימד אותם את הדרך הישרה שצריך כל גוי להתנהג, את התורה של הגויים (ע"פ ת. ירושלמי). הוספנו שאברהם אבינו היה עושה 4 פתחים, גם שידעו שהאוהל פתוח, וגם שיגיעו לאוהל מהר, וגם שמי שמעדיף להיכנס בפתח אחר, כי בפתח אחד יש הרבה אנשים ולא נעים לו להיכנס, הוא יוכל להיכנס בפתח השני.

(לד) וַיִּגַּר אַבְרָהָם – אברהם גר **בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים** – המון שנים. 26 שנים. מגיל 100 עד גיל 126.

עקידת יצחק. דגשים: חשיבותו של יצחק אבינו לעולם כולו. אהבת אברהם את יצחק. המסירות נפש הגדולה של אברהם לעשות את רצון ד' גם אם זה הדבר הכי קשה. החשיבות שהצדיקות תהיה בפועל. הפעולה שפעלה עקידת יצחק על כל הדורות למסור את הנפש. חשיבותו של הר המוריה.

הקדמה⁹⁶: הרחבנו רבות. דיברנו על המדרגה הגבוהה שאברהם הגיע – מסירות נפש, שכל עם ישראל בכל הדורות שאב מן המדרגה הזאת.⁹⁷

פרק כ"ב (א) וַיְהִי אֶחָד הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה – אחרי ברית אבימלך⁹⁸ (כך הסבירו התלמידים, וכך הוא ברשב"ם). **וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם** – ד' בודק את אברהם אם ישמע לו (ע"פ הרמב"ן). האם יכול להיות שאברהם לא יעשה את רצון ד'? לא יכול להיות! האם ד' לא יודע? בטח שד' יודע! אבל זה לא מספיק שד' יודע, ד' רוצה שאברהם יראה בפועל כמה הוא אוהב את ד' ועושה רק מה שד' אומר (ספורנו⁹⁹). כשאדם מכבד רב חשוב, אם הוא גם מראה את זה, זה מעלה אותו לדרגה יותר גבוהה (ע"פ הרמב"ן)¹⁰⁰. גם כל העולם יראה

⁹⁵ כך הספורנו. אבל ברמב"ן נראה שמסביר הפוך – זה הדבר היחיד שלא היה בסדר. וצ"ע איך מתייחסים חז"ל לאבימלך.

⁹⁶ ההקדמה: כחלק מהתפילה קראנו את פרשת העקידה, אח"כ דיברנו על כך שזאת ההתחלה של התפילה, ושנחנו מתפללים שד' יזכור לנו את עקידת יצחק. שאלנו: למה שד' יזכור? הרי בפועל אברהם לא עקד את יצחק? וענינו שזה שהוא רצה לעקוד זה העיקר. למה ד' אמר לאברהם לעקוד? כדי שאברהם יראה בפועל כמה הוא רוצה לעשות את רצון ד' (ספורנו). אברהם מתעלה למדרגות מאוד מאוד גבוהות, ויחד איתו כל עם ישראל. ולכן בכל הדורות היו יהודים שמסרו את נפשם על קידוש ד', מאפה היה להם את הכח? הכל מאברהם אבינו

⁹⁷ כלל לא חששנו לדבר על זה שאברהם הולך לעקוד את יצחק, אך לא הכברנו בתיאורים של הקשירה והשחיטה. יחד עם זאת הדגשנו שברור שבאמת אין שום תחילת הווי"א שיצחק ישחט.

⁹⁸ אני חשבתי להסביר: אחרי העקרות הארוכה של שרה, אחרי הבסחת ד' שיצחק יולד, אחרי שבנס גדול נולד יצחק, אחרי כל הדברים האלו, פתאום ד' אומר לאברהם... (אוה"ח)

⁹⁹ ציטוט דבריו: "כיון שיהיה בפועל אוהב וידא כמו שהיה בכח, וזוה ידמה יותר לבוראו שהוא טוב לעולם בפועל. כי אמנם הכוונה במציאות האדם היתה שידמה לבוראו כפי האפשר".

את זה וילמד מזה (רס"ג, באבע"ז). **וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי** – הנה אני! אני מוכן ומזומן לעשות כל מה שתאמר לי¹⁰¹, אפילו אם זה יהיה משהו שמאוד קשה לעשות.

(ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא – תקח בבקשה. **אֵת בְּנֶךְ אֶת יְחִידְךָ** – שהוא נחשב הבן היחיד שלך, שהרי "כי ביצחק יקרא לך זרע" (רמב"ן). **אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ אֶת יִצְחָק** – את הבן היחיד שלך שאתה אוהב שזוהי יצחק. אפילו שזוהי הבן היחיד שלך שאתה כל כך אוהב.¹⁰² הוספנו להסביר: אברהם שמע – בן, מי? אולי ישמעאל?! 'יחידך' – ישמעאל יחיד להגר. 'אשר אהבת' – גם את ישמעאל אני קצת אוהב. קשה לאברהם להאמין שמדובר ביצחק, ואז ד' אומר לו – 'את יצחק!' **וְלֶךְ לְךָ אֶל אָרֶץ הַמִּצְרַיִם**¹⁰⁴ – לירושלים. ונקרא 'מוריה' – כי משם תצא תורה. (תענית טז.)¹⁰⁵ **וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה** – תעלה אותו לקורבן עולה. שמנו לב שד' לא אומר לו והקריבהו אלא והעלהו. באמת ד' מתכוון שהוא רק ישים אותו על המזבח ויוריד אותו. אך את זה ד' יגלה לאברהם רק אח"כ, עכשיו ד' רוצה שאברהם יבין שהוא ממש צריך להקריב את הבן שלו ובכל זאת שלא יסרב (רש"י פסוק י"ב). **עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים** – על אחד מההרים, שאני אומר לך בהמשך. בירושלים יש הרבה הרים, ואחד מהם הוא ההר שיבחר (גילינו כבר שזוהי מקום בית המקדש). נזכרנו שהיה עוד פעם שד' אמר לאברהם ללכת לאיזה מקום והוא לא גילה לו לאן, גם שם אברהם אבינו עשה את רצון ד' אפילו שהוא לא ידע לאן ללכת, וגם כאן אותו דבר¹⁰⁶. ד' רוצה להראות שאברהם הולך אחרי דבר ד' ב"עיניים עצומות", אפילו שהוא לא יודע לאן הוא צריך ללכת.

אברהם כמובן אוהב מאוד את הבן שלו. כל כך הרבה זמן אברהם חיכה ללידת יצחק. אברהם כמובן יודע שד' אמר לו שמיצחק יצא עם גדול. זה מאוד מוזר מה שד' אומר, איך יכול להיות?! אבל אברהם אבינו לא שואל שאלות, אם ד' אומר עושים! גם אם לא מבינים כלום, וגם אם זה הדבר שאברהם הכי לא רוצה לעשות.

(ג) וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר¹⁰⁷ – אברהם קם מוקדם בבקר, עוד לפני זריחת החמה¹⁰⁸. כי אברהם כל כך רוצה לקיים את המצווה הזאת, ואפילו שהוא לא מבין אותה וכל כך קשה לו לקיים אותה – הוא שמח לעשות רצון ד'. **וַיִּתְבַּשׂ** – ויקשור (רש"י ויקרא ח': י"ג) **אֶת חֲמורו** – את האוכף, עליו יניח את העצים. אברהם קושר בעצמו, אפילו שבדרך כלל היו לו עבדים שעשו זאת. הוא רצה לעשות בעצמו את המצווה החשובה הזאת. **וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ** – את שני הנערים החשובים (שפ"ח) שהיו עוזרים לו – אליעזר וישמעאל¹⁰⁹. **וַיִּצְחַק בְּנוֹ וַיִּבְקַע** – והוא חתך **עֲצֵי עֹלָה** – עצים מיוחדים שמתאימים בשביל העולה, עץ שאין בו תולעים, חדש וטוב (רמב"ן¹¹⁰). למה הוא חותך פה ולא מחכה שיגיע להר המוריה ושם יחתוך? אברהם חשש אולי לא ימצא שם עצים כאלו שלא שייכים לאף אחד, והוא לא רוצה ח"ו להתעכב בקיום מצוות ד', לכן הוא מוכן לסחוב את העצים (על החמור, אבע"ז) אפילו שלושה ימים (רמב"ן). **וַיִּקַּם וַיִּלְךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים** – לארץ המוריה.

(ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי – להליכתם. **וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו** – אברהם הרים את עיניו. **וַיִּרְאֵהוּ אֶת הַמָּקוֹם מְרַחֵק** – והוא ראה את ההר המיוחד שעליו הוא צריך לעקוד את יצחק. איך הוא ידע? חז"ל מלמדים אותנו שהוא ראה ענן קשור על ההר. אברהם שאל את יצחק – מה אתה רואה? אמר לו – ענן. שאל לנערי וואמרו שלא רואים כלום. אמר להם – אתם במדרגת החמור, שבו פה (פשוטו של מקרא בשם רבינו בחיי בשם מדרש תנחומא וירא כ"ג). עוד מלמדים אותנו חז"ל שבהר הזה אדם הראשון הקריב קורבן, קין והבל הקריבו, נח הקריב, ושם עתידים עם ישראל להקריב את כל הקורבנות במהרה בימינו. נשאלת השאלה: למה לקח לאברם שלושה ימים להגיע. הרי זה לא כל כך רחוק? מסביר רש"י שאברהם הסתובב הרבה בארץ המוריה, ועדיין ד' לא גילה לו שזוהי ההר, רק ביום השלישי. ולמה? כדי להראות שאפילו שעוברים כמה ימים אברהם לא מתחרט, והוא עדיין מאוד רוצה לעשות את רצון ד'.

(ה) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לְכֶם פֹּה – תחכו פה (מוסף רש"י). **עַם הַחֲמור** – אברהם רומז להם שהם והחמור זה אותו דבר. עכשיו אברהם ויצחק הולכים להתעלות למדרגה כל כך כל כך גבוהה, שכל שאר בני האדם, ואפילו אליעזר וישמעאל נחשבים כמו חמורים לעומתם (ע"פ דרשת חז"ל). **וְאָנֹכִי וְהַנְעָר נִלְכָּה עִד פֹּה** – עד לשם. **וְנִשְׁתַּחֲוֶה – לַד'**. **וְנִשְׁוֹבָה אֵלֵיכֶם** – למה אברהם לא רצה שהם יבואו איתו? כי הוא חשש שהם לא יתנו לו לעקוד את יצחק (ספורנו). התלמידים הוסיפו – כי הם לא מתאימים למדרגה הגבוהה הזאת. ולמה לא את החמור? כי לא מתאים שהחמור יהיה במקום כה קדוש. ולמה אברהם אומר להם "ונשובה", הרי הוא חשב שהוא יחזור לבד? כי אברהם לא רוצה שהם יפריעו לו לקיים את המצווה (רבינו בחיי, חזקוני).

(ו) וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיִּשָּׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ – בן כמה יצחק היה? בן 37, ובוודאי יכל לסחוב את העצים. **וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ** – את האבנים שמהם יוצרים את האש¹¹¹. **וַיָּאֵת הַמַּאֲכָלָת** – את הסכין. **וַיִּלְכְּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו** – הם הלכו ביחד, שניהם שמחים לעשות רצון ד'. האמת היא שיצחק בכלל לא יודע עדיין שאברהם הולך לעקוד אותו, הוא רק יודע שהוא צריך ללכת עם אברהם להקריב קרבן, והוא

¹⁰⁰ הרחבה: אמא אומרת לבן שלה – אתה חמוד. הוא שואל אותה – הרי אמר לי את זה כבר אתמול, אני יודע, אז למה את אומרת? כי זה לא אותו דבר אם זה בלב או אומרים לכן אמא גם מנשקת ומחבקת את הבן שלה.

¹⁰¹ אמרתי להם שבת"ת מורשה עושים מזה מבצע הוני – מי ששומע לאבא ואמא ואומר להם ישר הוני.

¹⁰² הרחבה: סיפרנו על חילילים שהם בן יחיד להורים שלהם, ובכל זאת ההורים שלהם שולחים אותם למלחמה ולצבא – מאפה הנח הזה? מאברהם אבינו

¹⁰³ צ"ב: לכאורה גם כאן הפשט הוא למוטבתי, וראיתי איוה התייחסות לזה באיוה מפרש ואיני זוכר כנת.

¹⁰⁴ חידה: אפה עוד ראינו עיר שנקראת ארץ? ארץ גרר ועוד.

¹⁰⁵ הוספה: העיקר הוא הר המוריה, ועל שם ההר הזה נקרא כל האיזור ארץ המוריה.

¹⁰⁶ צריך יותר הסבר.

¹⁰⁷ הוספה: מתי ד' ניבא? רד"ק – במראות הלילה. אוה"ח – ביום שלפני, והוא לא יכל להספיק לצאת באותו יום, אז יצא למחרת.

¹⁰⁸ צ"ב: ואצל הגר כתבתי בעלות השחר. עיין פסחים ד.

¹⁰⁹ צ"ע: הרי ישמעאל גר במדבר, ומה הוא עשה פה עם אברהם אבינו, וביחוד לפי השפ"ח שאלו נערי המיוחדים קשה.

¹¹⁰ הוספה: עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח. מידות ב': ה'.

¹¹¹ בפשוטו של מקרא: גחלים בוערות בכלי ברזל, שמוסיפים לה חתיכות עצים מידי פעם. שלא יצטרך להתאמץ ליצור אש. וצ"ב המקור.

כמובן מלא בשמחה. אבל התורה מלמדת אותנו שגם אברהם, אפילו שהוא יודע מה הוא הולך לעשות ואפילו שודאי מאוד קשה לו לעשות זאת הוא מלא שמחה¹¹². ושניהם הולכים יחד'.

(ז) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי – הוּא קָרָא לוֹ – 'אָבָא שְׁלִי'. וַיֹּאמֶר הַנְּנִי¹¹³ בְּנֵי וַיֹּאמֶר הֲנֵה הָאִשׁ וְהָעֲצִים וְאֵימָה – וְאֵפָה הִשָּׂה לְעֵלָה – יִצְחָק הֵבִין שִׁצְרִיךְ לְהַקְרִיב קֶרֶבֶן, שְׁהֵרִי יֵשׁ אִשׁ וְעֲצִים, אַךְ מָה יִקְרִיבוּ?

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יְרָאָה לוֹ הִשָּׂה – ד' יבחר את השה המתאים. (כמו: "הכיתה הזאת ראויה לשבח" – מתאים לשבח אותה. כמו "מצא חן בעיני"). לְעֵלָה בְּנֵי – כאומר – בני, תדע שד' יבחר מה יהיה השה. אך שמנו לב שלפי הטעמים המילים "לעולה בני" מחוברות. ולמדנו מכאן שאברהם רמז ליצחק, שיכול להיות שמי שד' יבחר זה יהיה הוא בעצמו. וַיִּלְכְּוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו – עדיין, גם אחרי שיצחק יודע שכנראה¹¹⁴ הוא זה שיעקד הוא ממשיך להיות שמח, כי הוא גם שמח לעשות רצון ד'. ולכן כתוב שוב – וילכו שניהם יחדיו!

(ט) וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים – אפה שהיה ענן תלוי, זאת הדרך בה ד' גילה לאברהם שזה ההר¹¹⁵. וַיִּבְנֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ – כנראה מאבנים שהיו שם. וַיַּעֲרֹף אֶת הָעֲצִים – והוא סידר את העצים על המזבח. וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנֵו – והוא קשר את יצחק כמו שקושרים בהמה לפני שמקריבים אותה לד'¹¹⁶. וַיִּשָּׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֲצִים – מעל העצים, ממש כמו קרבן. יצחק מתעלה למדרגה גבוהה מאין כמוה.

(י) וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יִזְדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכָלָת – בשביל לְשַׁחֵט אֶת בְּנֵו – אברהם עכשיו מתעלה למדרגה גבוהה מאין כמוה – הוא מוכן למסור את הדבר הכי יקר לו, והכי הכי יקר לכל העולם כולו, כי כך רצון ד'! זה שממש בפועל אברהם עושה מעשה כל כך נפלא – שהוא רוצה לעשות את רצון ד' ואילו להקריב את בנו, זה מעלה אותו לדרגה נפלאה מאין כמוה! כמובן, גם יצחק שמוכן להיעקד על המזבח מתעלה למדרגה כל כך גבוהה¹¹⁷.

(יא) וַיִּקְרָא אֵלָיו מֶלֶאכָה ה' מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם – ד' כל כך אוהב את אברהם, במיוחד עכשיו שהוא הראה כמה הוא עושה רצון ד', לכן הוא קורא לו בשמו פעמיים (כלי יקר)¹¹⁸. וַיֹּאמֶר הַנְּנִי:

(יב) וַיֹּאמֶר אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנְּעָר – לשחוט אותו. וְאֵל תַּעֲשֵׂה לוֹ מְאוּמָה – אל תעשה לו שום דבר, אפילו לא דבר קטן. פִּי עֲתָה יִדְעֵתִי – כי עכשיו אני יודע. וכי עד עכשיו הוא לא ידע? אלא הכוונה – עכשיו נודע לכולם שאתה ירא אלוקים (רשב"ם, כל"י בהסברו השני. וכן כוונת רש"י). פִּי – ... יֵרָא אֱלֹהִים אֲתָה – שייש לך יראת שמים, ואתה עושה כל מה שאני מבקש. וְלֹא תִשְׁכַּחַת – ולא מנעת (אונקלוס). אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲזִיקְךָ מִמֶּנִּי – כלומר – לא נמנעת מלתת לי אפילו את בנך יחידך. שמנו לב שאנו אומרים 'עקידת יצחק' ולא שחיתת יצחק, כי יצחק נעקד ולא נשחט.

(יג) וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו – אברהם הסתכל. אברהם מלא רצון להתקרב לד', ולכן היה רוצה להקריב קרבן אמיתי לד', והנה... וַיִּרְא וְהֵנָּה אֵיל – פתאום הוא ראה איל מסתובב שם. אַחַר – ואחר כך ראה אותו (רשב"ם). נֶאֱחָזוּ בַּסֶּבֶף¹¹⁹ בְּקֶרְנָיו – נתפס בענפים של העץ עם הקרניים שלו. אברהם איבנו הבין שד' עשה את זה על מנת שיקריב אותו לקרבן. וַיִּלָּךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלָה מִחַת בְּנֵו – במקום הבן שלו. תיאורנו איך אברהם איבנו מרגיש שזה לא סתם קרבן – בקרבן רגיל אדם נותן משהו מסוים ממה שיש לו לד', אך פה אברהם הסכים לתת את כל מה שיש לו בשביל ד'. כמובן, ברור שח"ו הוא לא יקריב את יצחק, אבל כשהוא הקריב את הקרבן הוא הרגיש כאילו הוא מקריב את יצחק בנו.

(יד) וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שָׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יְרָאָה – ד' יבחר את המקום הזה למקום הקדוש ביותר, ושבנו יקריבו את הקורבנות. אֲשֶׁר יֹאמֶר הַיּוֹם – בכל הדורות. בְּהָרָה ה' יְרָאָה¹²⁰ – אברהם ממשיך להתפלל ולבקש שבכל הדורות יאמרו – בהר הזה ד' נראה ומתגלה לעם ישראל. [שמנו לב שהמילה 'יראה' משמשת בפסוק לשתי משמעויות שונות]. אברהם קרא למקום – יראה, ולפני כן קראו למקום – שלם. חיבור המילים יצר את המילה – ירושלים (רש"י יחזקאל מ"ח:ל"ה).

(טו) וַיִּקְרָא מֶלֶאכָה ה' אֶל אַבְרָהָם שְׁנִית – פעם שניה. מִן הַשָּׁמַיִם:

(טז) וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי – אני נשבע בעצמי (רש"י לעיל י"ד:כ"ב), זאת השבועה הכי חזקה – שבועה בשם ד' (אבע"ז ורש"י שמות ל"ב:ג'). כמו שד' קיים לעולם כך ההטחה קיימת לעולם (רד"ק). נָאֵם ה' – אמר ד' (אונקלוס). פִּי יַעֲן אֲשֶׁר – בגלל ש...¹²¹ עֲשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא תִשְׁכַּחַת – מנעת אֶת בְּנֵךְ אֶת יַחֲזִיקְךָ:

¹¹² ע"פ הפיוט "עת שערי רצון" – "עין במר בוכה ולב שמח", לא אמרנו שאברהם בכה, אלא רק שהיה לו קשה ושמה.

¹¹³ צ"ע: מה המשמעות פה של 'הנני'? לפי מה שהסברנו שזה משמעות של זריזות מיוחדת, מה שייך זה לפה?

¹¹⁴ הוספנו 'כול להיות' וכנראה' על פי דברי רש"י – שאם לא יהיה שה יהיה זה יצחק בעצמו.

¹¹⁵ הרמב"ן מסביר בפסוק ד' – אל המקום – הארץ המוריה, וכאן זה ההר עצמו, כי ד' אמר לו נכשיו שזה ההר. ונראה יותר פשט לכאורה. וצ"ב מה להסביר לתלמידים.

¹¹⁶ הוספה: יד ורגל, יד ורגל. לא הזכרתי בכדי לא לעשות את העקידה מוחשית מידי.

¹¹⁷ ותמה האבע"ז למה לא מוזכרת זכותו של יצחק, ולכן אומר שהקרבן אל הדעת שאברהם כפה אותו לזה בהיותו בן פחות מגיל י"ג.

¹¹⁸ הסברים נוספים: כלי יקר – שישים לב. הסבר נוסף בכל"י – ועוד – אברהם כ"כ רצה לקיים המצווה שעשה כלא מבין שקראו לו. אבע"ז – בחיפזון.

¹¹⁹ צ"ע: אני הבנתי שהכוונה בענפי העץ הסבוכים? אך האונקלוס מתרגם באילן, וכ"כ רש"י. ובמוסף רש"י מביאים – בענף. ובדברי רש"י שכתב: "והשטן סובכו ומערכו באילנות", משמע שזה מלשון סיבוך. וצ"ע.

¹²⁰ רש"י במוסף רש"י מביא – יראה זכרון עקידתו, זה פחות פשט אך חשוב להגיד זאת. צ"ע אם להסביר כך.

¹²¹ הוספה: האונקלוס מתרגם: 'יען' – 'חלף', ונראה הכוונה – תמורת מה שעשית תקבל... אך קשה הוא להסבר התלמידים.

(יז) פי – ש... בָּרַךְ אֲבִירָה וְהִרְבֵּה אֲרֵבָה אֶת זֶרְעָהּ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם – כמו הכוכבים. וְכָחֹל – וכמו החול אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם – נזכרנו בעוד שני מקומות שד' ברך את אברהם – ככוכבים וכעפר, וראינו עוד מקומות בהמשך החומש¹²². וַיִּרְשׂ זֶרְעָהּ – הבנים שלך יכבשו. אֶת שְׁעַר אֵיבָיו – את הערים של האויבים שלו, ואפילו ערים שיש להם 'שערים', כלומר ערים שהם מוקפות חומה שכדי להיכנס אליהן צריך לעבור דרך השער (ע"פ אבע"ז).

(יח) וְהִתְפָּרְכוּ בְּזֶרְעָהּ פֶּלַח גֹּזְיֵי הָאָרֶץ – כל העמים של העולם יתברכו בזרעך, כלומר – מי שירצה לברך את חבר שלו יאמר לו – יהי רצון שתהיה איש טוב כמו הבנים של אברהם אבינו (רש"י כ"ו: ד') כולם ירצו להידמות לעם ישראל (ספורנו). כי בעקידת יצחק לא רק אברהם ויצחק התעלו אלא כל עם ישראל. עֲקֵב אֲשֶׁר – בגלל ש... שְׁמֵעָתָּ בְּקִלִּי – והסכמת לעקוד את בנך. איזו הבטחה נפלאה זו, שד' חוזר עליה המון פעמים. אמנם כאן ד' הוסיף יותר מבפעמים הקודמות, כי כאן זה בשבועה, וגם כאן כתוב שיירש את האויבים (רמב"ן).

(יט) וַיֵּשֶׁב אֲבִרָהָם – אברהם חזר, יחד עם יצחק כמובן (אבע"ז). אֶל נְעָרָיו וַיְקַמּוּ וַיִּלְכּוּ יַחְדָּו – ביחד. אֶל פְּאֵר שָׂבַע וַיֵּשֶׁב אֲבִרָהָם בְּבְאֵר שָׂבַע – אברהם אמנם גר בחברון, אך הוא הלך לקצת זמן לבאר שבע (רש"י) לא כתוב למה (עיין רמב"ן כג:ב¹²³), שם שמע על פטירת שרה אימנו וחזר לחברון.

לידת רבקה. דגשים: העיסוק בעיקר, בעם ישראל.

(כ) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה – אחרי ההבטחות שהבטיח ד' את אברהם, אנו למדים שנולדה מי שממנה יהיה ליצחק המשך – עם גדול (ע"פ שפ"ח י'). וַיֵּגֵד לְאֲבִרָהָם לֵאמֹר – מישהו סיפר לאברהם. הֲגַה יִלְדָה מִלְּפָה גַם הוּא בְּנִים לְנַחֲוֹר אַחִידָה:

(כא) אֶת עֹיץ בְּכֹרֹו וְאֶת בּוֹז אַחִיו וְאֶת קְמוּאֵל אֲבִי אָרָם:

(כב) וְאֶת קְשִׁד וְאֶת חִזּוֹ וְאֶת פְּלִדְשׁ וְאֶת יִדְלָף וְאֶת בְּתוּאֵל:

(כג) וּבְתוּאֵל יִלְדָה אֶת רַבְקָה – זה העיקר, הכל הובא רק בשביל פסוק זה. שְׁמֵנָה אֵלֶּה יִלְדָה מִלְּפָה לְנַחֲוֹר אַחִי אֲבִרָהָם – שמנו לב שרבקה היא בת של בן דוד של יצחק.

(כד) וּפְלִיגְשׁוֹ – הפלגש שלו, האשה הפחות חשובה. וַשְׁמָה רְאוּמָה וַתֵּלֶד גַּם הוּא אֶת טֹבַח וְאֶת גַּחַם וְאֶת מַחֲשׁ וְאֶת מַעֲכָה – שמנו לב שנולדו להם 8 ועוד 4, כמו י"ב שבטי ישראל.¹²⁴

¹²² ככוכבים: מ"ה:'. ליצחק – כ"ו:ד' כחול: ליעקב: ל"ב:י"ג כעפר: י"ג:מ"ז, כ"ח:י"ד

¹²³ הרמב"ן כותב שהלך "אל באר שבע מקום האשל שלו להודות על ניסו ושם שמע במיחת שרה ובא". ואיני מבין מה זה האשל, ועל איזה נס הודה.

¹²⁴ עשינו את המשפחולוגיה, ראינו מה הקשר בין אברהם לשרה ובין יצחק לרבקה.